

А П С Н Ы

А ҟ А З А Р А

ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART
OF ABKHAZIA KUNST DER
ABCHAZIEN

АВНАЗЫА SANATI

АПСНЫ АҟАЗАРА

ИСКУССТВО

АБХАЗИИ

ART OF ABKHAZIA

KUNST DER

ABCHAZIEN

АВНАЗЫА SANATI

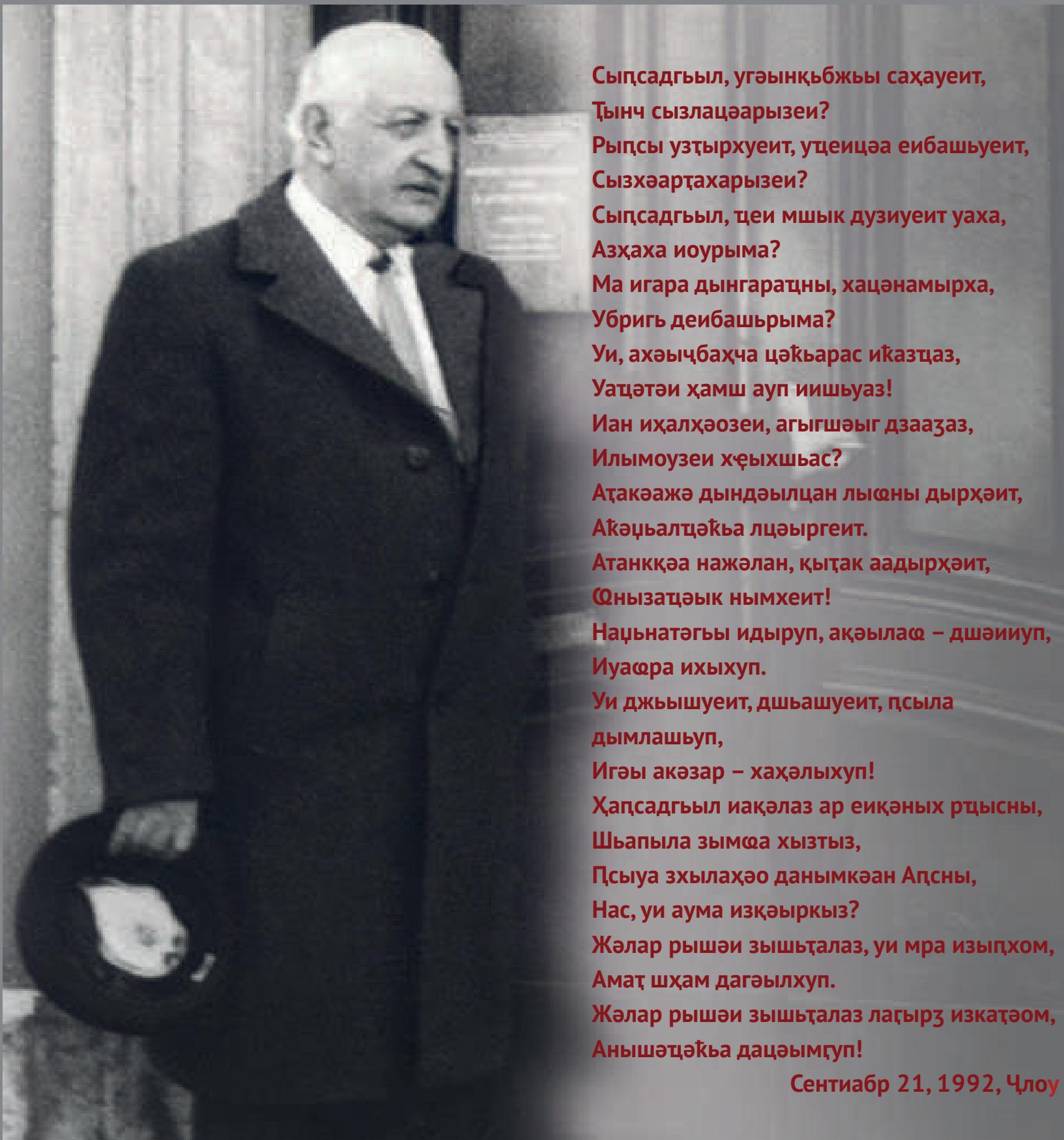

3/ 2022

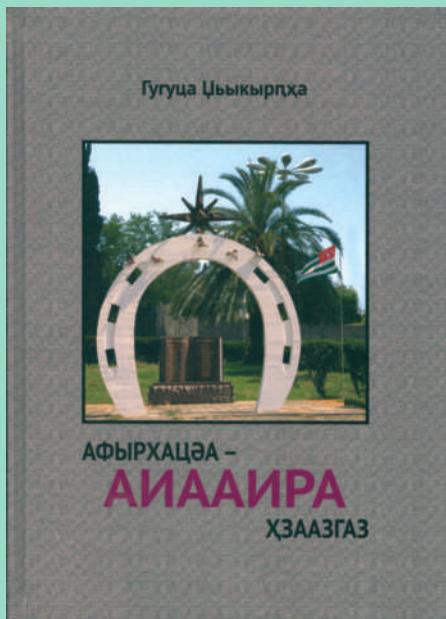
Баграт ШЫЫНҚӘБА

СЫПСАДГЫЛ, УГӘҮИНҚЬБЖЫ САХАУЕИТ

Сыпсадгыл, угәүинқьбжы сахауеит,
Тынч сызлаңаарызы? Рыңсы узтырхуеит, утениңә еибашыуеит,
Сызхәартахарызы? Сыпсадгыл, тең мшык дузиуеит уаха,
Азхаха иоурима? Ма игара дынгаратңы, хаңамырха,
Убригъ деибашьрыма? Уи, ахәыңбаҳча цәкъарас иқазтаз,
Уатәтәи ҳамш ауп иишүуаз! Иан иҳалхәозеи, ағыгшәыг дзааңаз,
Илымоузеи хөйхшыас? Атакәажә дындәйлцан лығоны дырхәйт,
Акәңьалтәкъя лцәыргеит. Атанкәә нажәлан, қытак аадырхәйт,
Фнызаттәйк нымхеит! Наңнатәгъы идыруп, ақәылағ – дшәниуп,
Иуағра ихыхуп. Уи джышуеит, дшашуеит, псыла
дымлашьуп, Игәы акәзар – хәхәлыхуп! Ҳапсадгыл иақәлаз ар еиқәнных ртсысны,
Шыапыла зымға хызтыз, Псыуа зхылаҳәо данымкәан Аңсны,
Нас, уи аума изқәйркыз? Жәлар рышәи зыштыалаз, уи мра изыпхом,
Амат шҳам дагәйлхуп. Жәлар рышәи зыштыалаз лағырз изкатәом,
Анышәттәкъя дацәымгуп!

Сентиабр 21, 1992, Члоу

Гүгүца Цыкырпхан

ИПШЬОУ АГӘҮП

Аңсны ахыр аттықа айагеттылсоу, иагәзың, бзия иаабо ҳақалақы Гәдоута... Ақалақы итсаулор атоурых амоуп. 1870 шықасызы Гәдоута ақалақы астатус аиуит.

Арақ архитектуратө бақақә маңзам. Урт атоурых ахь ухъадырпшуюит, уагылархалоит... Иара убас, иарбан аамтазаалак ақалақы Гәдоута, иара араион зегзы ааидкыланы, аңсуга жәлар иштырхуаз азтаарапқә аиргәүцә хадан... Жәйтәгъы-ғатәгъы атоурых аман... Аңсуга тоурых адақъақә еихыршашо ҳөйниаххар, урт зегзы ҳабла иаахгылоит.

Аңсны айбашьра ианалага апхъатәи амш инаркны абцъар инатғалылайт, аңсуга жәлар зегзы реицш, Гәдоутаагъы. Зыңтазаара апхъа змилат зыргылоз аңсуга жәлар рхатарнакцә араионқә рөкүнтә аңсадгылы аиқәйрхаралы иғылеит... Гәдоута араион ақны гәйблыла ирыдымыркылон Аңсны зегзы ақыннә ахтәара зықәшәаз ауаа... Фныда-гәарада, шәттада иаанхаз ҳашың, ҳаңшыңцә Гәдоутаа ишрылшоз ала рнапқәа еитцых ирпилор.

Гәдоута ақалақы мрагыларатәи ахәта Гәдоу азнырцә ҳәа иашытоуп. Арақ милаңла еилаңсаны инхон: аңсуга, ақыртцәа, аерманцәа, аурысқәа... Аңсугаа напекеңршала, ҳәоуенқәшәала еицинхон. 1978-1989-тәи ашықәсқәа раан урт реидгылара алтшәа бзияқәа аиуит. Ирыланхоз егырт амилатқәагъы ус иаартны рхы шытырхуамызт. Аңсуга Аңсуга жәлар рфорум «Аидгылара» анеиөйркәа иалалеит. Урт руснагзатәкәа рөкны иңкырааңаңы икан, «Гәдоуаа» ҳәа рзырхәон. Ақыртцәа маңала аус руан. Аңсугаа, аиҳабырақәа рөы иқаз, русурақәа рөы аңынгылақәа рыртон, иаҳыалшозғы рматұрақәа иримырхуан.

Убас, Гагратәи абанк ақны аус зуаз Илларион Аргәйн дамхны ақыртуа дәртәр шыртакыз еилкахеит. Гәдоу азнырцә инхоз: Вианор Ағзба, Иаша Арсалы, Тыркьба Резик, Мышеба Алик иқаз рархәеит. Дара зықәтәз амашына аномерқәа ампахышыңә рыкәйршаны, атж лашә реалак Гагра ақалақы ақны прокурорс иқаз ақыртуа дахынхоз ицеит. Ақыраамтәи реицәажәра ашытакы, ақыртуа агера идыргеит, Аргәйн Илла-

рион аусура дәнамырх, иара апроқурор иңсү таны дшаанымхо ала. Ашта иантытцуаз, артқеаңга җажыны ицеит... Абас агәымшәара аазырпшуаз арпарцәа нағақәа, агәрагара змаз маңыззамызт...

Аңсны айбашьра иалагаанза, 1991-1992-тәи ашықәсқәа раан, Гәдоуаа 40-ык рөкүнзә Ақәа ақалақы ии ааигәара иштыз мрагыларатәи ахәтағы иқаз атыпшыртқәа рөы игылан. Усқан командирс Резик Тыркьба дрыщданы дрыштыт. Аңха қаңшы ақыннә Гәымстәтәи аңханы ианыхынхә, Витали Дармаа командирс дәртқоит. Уи иштых Володимир Начач акоманда дахагылоит. Уахынла Аабатәи аполк ақны ицәон. 1991-1992-тәи ашықәсқәа раан урт еидкыланы изгоз, адца рызтоз Витали Дармаа Леонид Цыгәбей роуп. Абцъар доусы ирымаз ргон. Аха Аңсны айбашьра иалагаанза, Ағзба Фридон Чач-ида хәфык иғызылса иңни Охәреиңа дцеит. Уахь данцоз автомат «АКСУ» азәи иицейт. Ус изаанханы иқан.

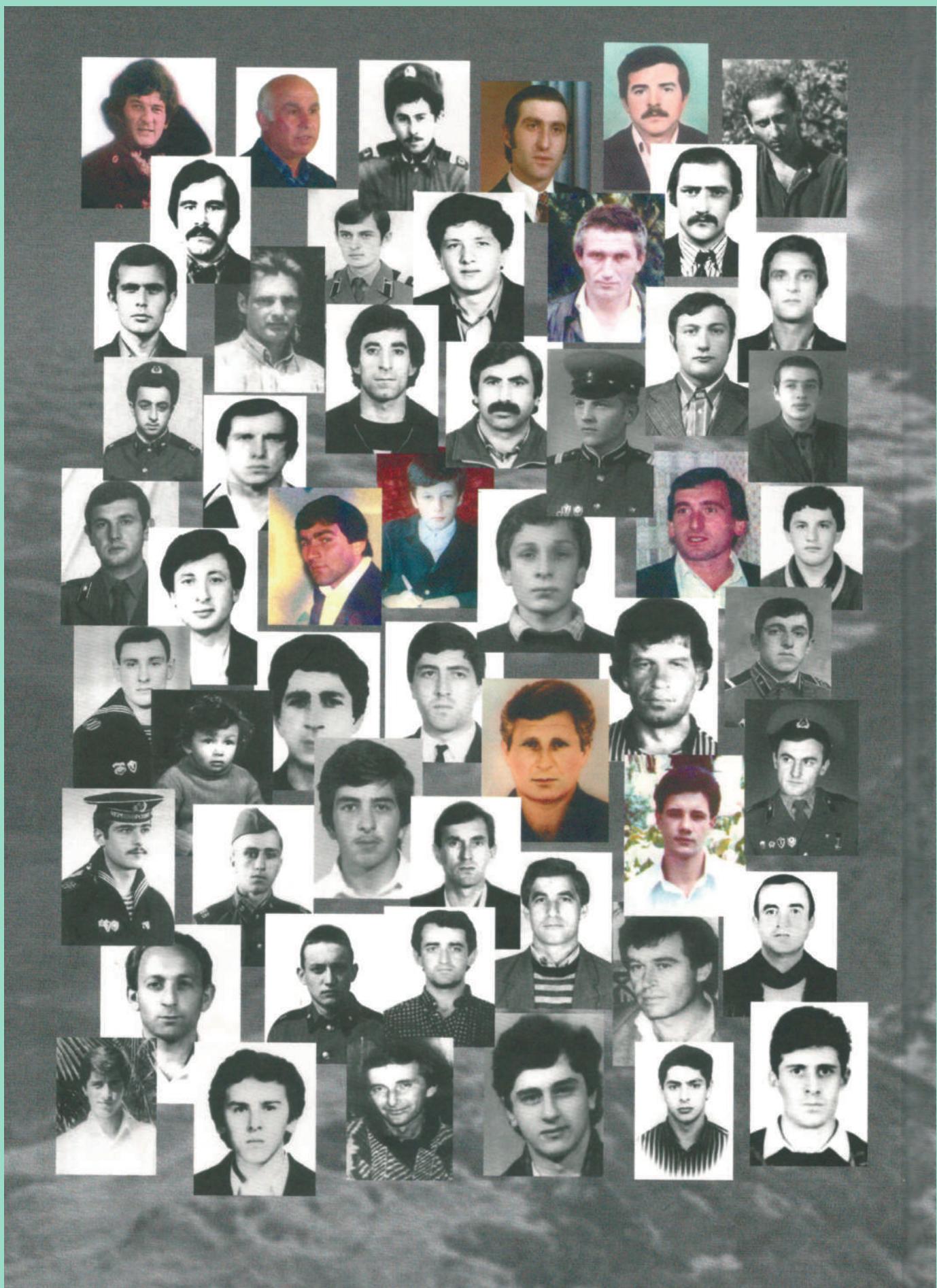
Гәдоуаа 70-тәи ашықәсқәа инадыркны «Замостианка» ҳәа ирыштыоуп. Уи иагърыххалеит. Айбашьра Аңсны ианалага, Гәдоуаа ргэып «Замостианка» ҳәа ахъзыртәйт.

Аңсны амлашьратә акциақәа ианрылага, Ағзба Фридон Чач-ида апхъатәи амш инаркны дтәеит. Иара иңтазаарағы зегъ раңхы Аңсадгылы иргылон. Еилы-храда Фридон зегзы бзия дырбон, иажәагъы иззырыфуан.

Зыхъ ҳәоу, Гәдоуаа рөы зажәа нағаз, аңтазаарағы иуадағыз амса ианысыз, 1941-1945-тәи Аңынцәттәйләтәи еибашьра Дүззә иалахәыз, ихынхәыз маңмызт: Аргәйн Ладикәа, Аргәйн Николай, Дармаа Маныт, Трапшы Арзадин, Тыркьба Ҳаңьарат, Трапшы Қыазым, Җуманова Раиа үхәа егыртгы.

Аңсны 413 мши-тхи иңсү айбашьраан зегзы реицхәа иғылайт, асабицәа рыйтәаабжы ажәлар шыннарпсыланы иаҳыыннажызы, 86-ык минутқәак рыла рыңтазаара иаҳыалхыз Лататәи ахтыс ауп... Урт рызқәатып Гәдоута агәта икоу апарк ағы икоуп. Ргэалашәара, азәазәала рзаатғылара зегзы иаҳуалпшоуп. Ақеракыымзакәа ртоурых угәи өнакаауетит. Акгызызхарамыз ахәйцқәа рыхъзқәа еснагы иҳаңзаауетит!

Гәдоута! Ҳашың, ҳызынцүяа айбашьраан раңхыза ршыға ахырықәдиргылаз адғылы. Гәдоута, ауасиат шәкәы ахырығызы, «Ҳтахозарғы, ҳаңсадгылы ақны анышә ҳамажәда» ҳәа. Урт рахыннә фылк рызқәатыпқәа ара иқалеит: Баҳадыр Абагба, Ведат Кәзбәа, Зафер Аргәйн, Ҳанифи Егожь, Гасан Җаркас. Урт

анышә иахъамоу ақнытә амшын агәс ухыпшылоит. Зиуар Чычба анышә дамадоуп Ачандара, Ачычбақәа риешъаратә нышәнträөс, Фарид Арғатас – Шыамтәйләтәйн, уи анышә дамадоуп Тәарчал ақалақь ақны.

Гәдоута, Аңсны аибашъра цонатцы, ахтнықалақьс икан. Адунеи зегъы ари ақалақь хәызы ахъз ахытәеит. Хәыцгы-дугы агәйтәнанкит, асасцәа ирпүлеит, ахтәацәа анапқәа еитых иаднакылеит, «Адгыл ду» ҳәа азырхәеит.

Усқан ари ақалақь аеенитнахит, аеендиңакылеит. Аус руан ахәынтықарратә структурақәа зегъы: аминистртрақәа, Аңснытәи ахәынтықарратә университет, агазетқәа, арадио, ателехәапшра, ашколқәа... Ақалақь Гәдоута ахтнықалақь аусқәа нагжо, атоурых ханартәауан. Адунеи ахи-атыхәи рұқынты асасцәа аднакылон. Ахтәацәа иарбан ҭаацәаразаалак ақны ирыхаткны иаанхон. Иахъагы урт атаацәарақәа, аибашъраан еизааигәхаз, еизгәакъахеит.

Аңсны 413 мши-тхи ицоз аибашъра ҳиааирала ианеилга, ақыраамтазыхшара тахазанацәа рмыткәма Гәдоуаа зегъы ирылығуан. Гәдоута ақалақь зегъы ақны 91-фық тахеит. Гәдоу азнырцә инхо – 35-фык. Да-ра ирыңеибашуауз итахаз 17-фык ыкоуп. Урт зегъы, 52-фык, ирызкуп ашәкәи «Ағырхаңа – Аиаира ҳзаағаз».

Аибашърағы Гәдоута араион ақны нанхәа 14, 1992 шықәса инаркны ңәйеббра 30, 1993 шықәсанза фырхатарыла 493-фык тахеит.

Аиаира ашытакъ Гал ахәаағы итахаз рсиа инағзаны еилкаа зам.

Иудағуп аңсуа жәлар ирхыргаз азхәыцрагы, ухағы аагарагы. Уи ахъаа ахгара, хаттарыла атғәара зқәашхаз Анаңәи Абаңәи – урт ҳара зегъы ҳзы бақак иағызоуп. Зызатқәа, зығәлымтәахқәа ҳапсадғыл аиқәырхара зхы ақәызтаз, зыетәақәа қыдшәшәаны нағзаза атоурых изаанзыжыз Ағырхаңа. Зыңтазаарагы, забидарагы, зығнғы, заштагы аибашъра хъантә иаблыз... Дықамзар қалап аңсызуақ, ҳашыңәи ҳаҳәшыңәи ртакара хатәык еиңш издызымкылоз...

Фажәи хәба шықәса рыштакъ ажәлар ртәеуабжъ, ргәйнкәбжы ажәған артсысуан... Аибашъра адәағы Гәдоуаа рхатәи аибашъра-тоурыхтә нысымға аанрыжыит. Урт рфырхатцаразы, ргәымшәаразы, рыхъз акамыршәразы рыхъзқәа рыхтсоуп: Гәдоутатәи 3-тәи абжъаратә школ – Фридон Ағзба, Гәдоутатәи Ақультуратә Хан – Руфет Дасания, Гәдоуаа ахъеиланхо амфақәа рыхъзқәа рыхтсоуп: Аңсны Ағырхатса Мераб Ақаффа, Аңсны Ағырхатса Сергеи Скворцов, аишыңәи Игори Цубеи Дармаа...

Аибашъра иалахәыз, нас зыңтазаара иалтциз: Ақаффа Игор (Бачик), Анқәаб Зосим (Тағәыз), Цәеиба Аслан (Пажъажы), Папба Славик, Орлов Павел, Еныкъ Мирон, Җагаа Җина, Дармаа Гулик (Лалик), Җырқыба Енвер (Резик), Аиба Емиқ, Ахба Астамур, Отырба

Темыр, Амчба Гәрам, Ахиба Хыымца, Отырба Бағал, Косиан Вартан, Калинъиан Багос (Босик), Чамагәүа Руслан, Җания Иура Алықыса-ица, Тәанба Олег (Граф), Ахба Җыр.

Аибашърағы ахәрақәа зауз, ихымхәацәаны иаанхаз: Отырба Робик, Боңғәу Леонид, Бебиа Леонид, Мышәба Рома, Дбар Алик, Хонзиа Адгәйр, Арзынба Геннади, Надареишвили Рудик (Карлик), Аңьба Лиова.

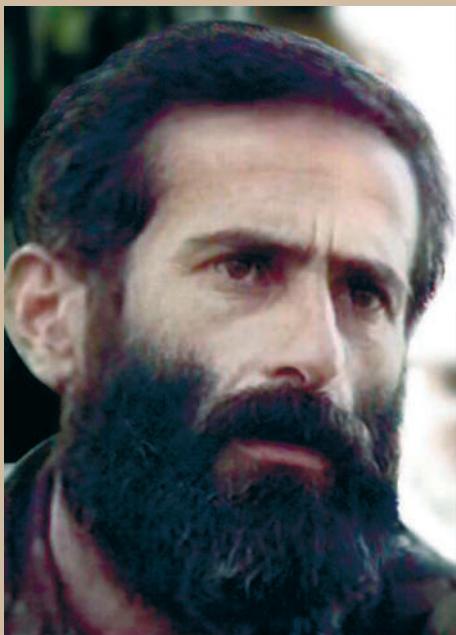
Аибашъра ашытакътәи Аңсны зегъы еиңш, Гәдоу инхозгы рхъаа Ду иатғәаны, рыптазаара Аңсны ацеицш иадырхәалон. Араион ақны ана-ара идыргыло иалагеит Аңсны аиқәырхараразы итахаз атцеицәа ирызкыз абақақәа. «Усқан, – ихәеит Ҳалуашь Заур Сергеи-ица, – Аңсны санааиуаз изласылшоз ала сыйжәлар срылагылан. Аибашъцәа, зыңсы еиқәхаз, анааидгылоз, иалацәажәон, итахаз ирызку абақа ргылазар, уи иаанагоз раңәан, атаацәарақәагы маңкәрәи еиқәнаңқәалон ҳәа. Сара уи даара сархәыцит... Нас ирыдызгалеит абақа ақатцаразы сыйшығытқа, сгәаанагара...».

Заур Ҳалуашь Аңсны аибашъра иалагаанза Москва дынхон. Үақа абизнес инапы алакын. Аибашъра ианалага, илшоз ала Аңсны даңхраауан. Иахъа Гәдоу азнырцә игылу абақа иара ихатә ҳарць ала иқатдоуп. «Абақа аргылареи иара аиқәыршәареи аибашъцәа рөйнтииааз, ргәи итхоз хъаан. Уи сара садғылеит. Иара абақа ақәшамықәеша иқататәи зегъы ҳахьеиланхоз инхоз ауаа рыла еиқәаан. Уи зегъы напхара Ағзба Вианор иеитон. Ламысла, патула иаңнеины, аңьабаа дүззә адбаланы, ахәызы инаиркны аду иғынза абақа аргыларазы ирылшоз қартцеит. Иахъа уи абақа иатаауа маңзам, еснагъ ақәшамықәеша ахәыцқәа раңәоуп... Урт рхәғы нағзаза Ағырхаңа рыхъзқәеи рыжәлақәеи аанхойт... Абақа иану ртоурыхқәа ажәлар ирхамыштуа еснагъ ирыңцааует...»

«Ағырхаңа – Аиаира ҳзаағаз» иағылалаз 52-фык ртоурыхқәа рөйнти 28-фык ҭаацәаразамызт, 12-фык иабиңазатәи. Трапшь Едуард Қыаазым-ица иғнататәи зыңза ашә ақит, азәгы дықағам. Арт зегъы рнысымғақәа реизгара ахъаа дүззә аңын... Аха, изызхая абицарақәа деилыркаареи, урт ртоурыхқәа рыла ағар раңзареи рзы ихымпәдатәуп ҳәа ипхъазаны, еидкылоуп, еизгоуп. Насғы, ҳарбанзаалак иахъа зхы иақәиту Аңсны ҳанхонатцы, зегъы иуал дууны иңауп, зымшала иахъа адәи ҳақәу Ағырхаңа рзы ихалшаша ақатца... Урт ртәацәарақәа ҳатырла рызнеира, еснагъ рхамыштрава...

Абас, Гәдоута ақалақь мрагыларатәи ахәтағы инхоз ауаа, аибашъра ашытакъ, 2005 шықәсазы, иаартыз Ағырхаңа ирызку абақа наунагза ажәлар рзы аибашъра ухазмырштуа, аңсадғыл зыңсы ақәтдан изынхъчаз рыхъзқәа ахаан хаштра шақәым узырбо, ипшью түңни иаанхойт. Уи атың, иага аамта әзірлек, иавсуазаалак деихырхәалоит, тоурых еиңшәаганы иқазааует.

АҢАГЫЛАРА АХЫЦХЫРТАҢЫ

Аңсны Афырхатта
Мушыни Хәарцкия

Аңсуга Аңча Қапшь ағырығыртқөзшәа аныра, ақыртқәа рхы дырхеит Аңча Шкәакәа ашқа. Аха уи аамтазы адта чыдақәа зманы Гагра иқаз ағынтықтәи арратә полк ағбатәи аба- талион адтақатцаф Владимир Аршбей, ихатыпсағс иқаз Мушыни Хәарцкии аибашьра ишалагаз раҳаны, иғъежыны амса иқәлеит.

Владимир Аршбей Мушыни Хәарцкии Аңка ианааи, аруа Аңча Қапшь ағы ағыртқөзшәа ишағыз аныра, дара рбаталион иалаз ақкәынцәеи дареи Аңча Шкәакәағы ахыртқөзшәа тақәа реиғекаара иалагеит.

Владимир Аршба иғәзәажәара ақынты:

Август 13 аены аполк акомандири, усқан хатыпсағыс исымаз Мушыни Хәарцкии рқынтыи исоуит адта, Гагра ақалақ ахь ҳданы издыруа ауаа ҳрылазарц автоматқәа шәкы раахәаразы. Асаат 6 рзы сара схатә машынала Гагра ҳдәйкәлеит, аха Гагра ҳаннеи урт ауааи ҳарен иаразнак ҳзеиқәымшәеит. Ҳтәаны ҳаңшын ианцәыртуа ҳәа. Аңсуга ар рыматәала ҳшенилаҳәаз ангәартा,

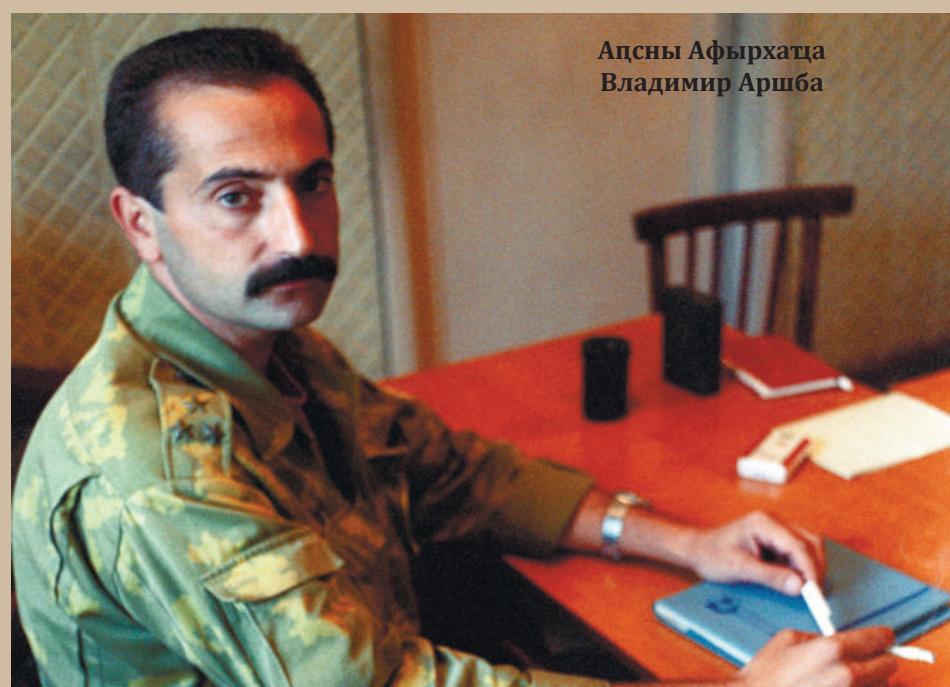
аңсуга арпарцәак ааҳадгылан, Аңәа аибашьра иалагеит ҳәа ҳархәеит. Аимадара злақамыз ала, раңхыа ижа- хаз хырса аҳамтейт, нас даеа ҹәын- нцәақәак ааин, амашына ҳақәтәан, Аңәақа ҳдәйкәлеит. Нури Багателиа адта истеит, ағәып аизгара изалыр- шар, Аңәа аганахь идәйкәларц. Усқан исыздырзомызт аестакада араион ақны шакәыз аибашьра ахьцоз.

Амш актәи азбжазы Мушыни са- реи, сара сығыны ҳныдгылеит, Гаграқа бүйарда ҳцеит ақнытә. Сыб- үйар сығыны икан. Аңча қапшь ақны ҳәезаҳшәеит ахырхчаратә ғагылара еиғақкаарц. Гиви Камыгә-ида да- ҳадгылеит, Вахтанг Цыгәба дықан, ак қаҳташәа хуит. Нас убас иҳаз- беит, Мушыни дынсыжын, сара дырғегых абаталион ахь сцарц. Ара аибашьра ианалага, сара сба- талион арахь ааишыа рымазамызт. Ус иүхәозар, сара сбаталион атак- үхықәра ахырыйыз Мрагыларахь ақын. Сара дырғегых ҳполк ахыр- қаз сцаны, рациала Нури сүгемада- ны иасхәеит: «Арахь шәдәйкәымлан, иузеизго еизганы, шәдәйкәла Тәар- чал аганахь» ҳәа.

Аполк ақны ауаа раңағын, аха сгәалашәарақны дынхеит Вова Ма-

ршын, избанзар, иаразәзатәык иакыны арматәа зшәыз – агалифе еиқәа, амагәкәа, апилотка. Иасхәеит, аотриад еиғекааны, асия ианиттарц. Апшыхәратә взвод акомандир Бе- сик Җельиагы ара дықан. Ачкәын- цәа – аофыциарцәа, сара сұны арра иаҳысуаз, аңсугыара миқәа змаз роума, өүхәыштәра иқаз роу- ма, зынза 35-ғык еизеит. Иааины исархәеит атанк Аңча шкәакәақны икоуп ҳәа. Бесик Җельиа адта истеит. Агранатаршәга змаз Вах- танг Ғәйнцына иакыны, аха ишьапы акы ахыны дықан, дзығозомызт. Зын- за иҳаман 3-гранатак: 2 – кумулиа- тивтәқәан, 1 – ағызылацыркөятәын. Акумулиативтәқәа пан, ағызылацыр- көятәқәа шәпақәан. Сара иреилсү- ркаит урт шеиттататәыз, ишхыст- тәыз, иаҳхыистәыз, ишнейтәу. Аки- нотеатр «Аңсни» атхажырта «Мос- квеи» рыбжъара абжыларта аман. Уахала ибжысит.

Ауаа сыштыуан, аполк ақынтыи артқәацга ааргарц, Аңча шкәакәа ап- жәаразы. Аға итехника мәек ақын иамаз, Аңча қапшь ақәсрә. Ахырт- қәарта анкылара иаҳа имариуп тыңк ақны, ақырцъара атқыс. Аха артқәацга ықазамызт.

Аңсны Афырхатта
Владимир Аршба

Мушыни Хәарцкыя ара даанылент. Ахыхчаратә хырғәгәртә ркын. Гиви Камыгә-ида иқәиргүлент адта, абцъарда иқаз ауаа еизызгарц, Гәдоутантәи иаауа иалагеит абцъар змаз ақкәйнцәа. Иааузрыла аотриадқәа реиекаара ҳалагеит, ақалақ ақны аибашышыңа дыртцаразы аеазықатцарапқәа мәсілениң, Гиви Камыгә-ида идтала. Қыралатәи ацхаражәхәаф джаман, ақкәйнцәа сыштыуан. Ара еита джаңхрауан Апснытәи аинтернационалист еибашыңа рассоциация ахантәафы Гурасов Тахир Иакуп-ида, соыза гәакъа злаиакәйз ала, сиҳеит азықатцарапқәа иара имфасигарц. Ара дықан еита ҳәмирбәгәзәзәкны арра иаҳысуаз, апрыфы, арратә диспетчер Жора Қириа. Ари ауаа реизгара ҳаналагаз раңхатәи амш ақәйн. Иреи-ҳаזוу Асовет ақны уназаанза, автобускәа еизаны иғылан. Икоу ҳбап ҳәа ҳаннеи, атыхөтөантәи автобус Ленин ихъз зху (уажәи Леон имә) амфала ицахъан. Конкретла иқататәу ҳәа адта злаҳамамыз ала, Мушыни сареи ҳтәаны ахәйпра ҳафын, сара, иреи-ҳазоу Асовет ахантәафы ишьақырғәгәрә атажуп, схәеит. Үсқан ҳара ҳаҳ дааит, раңхазаа ақәны избаз Ака Арзынба, сара убас иасхәеит: «Владислав Григори-ида дахылкоу удыруазар, уцаны убас иаҳә, зұйнәи ихауз цқыа еилкаам, аха ихауит еилкаам адта – ҳәмбәжырц на зимние квартиры. Саатки 40 минутырыла, уааны ҳаҳәара уаҳызар, ус анақәха, ҳдоит, уаҳымзар аара, мамзарғы иара исыздырам аниҳәа – ҳара зегы, 45-өн, зегы абра ҳтахойт, шығағак шығағак шығағак шығағак». Иара дахылзенит аара, ихәеит, Владислав Григори-ида зегь шидыруа, нас ҳара ахъатра ҳалагеит.

Ажәлар реидгылароуп ҳайбашырағы аиааира алзыршаз. Аибашыратә канонқәа зегьрыла ҳара ҳма-иааир ақәйн. Азы ңынга – ари зынза ичиду хырхартоуп аибашырағы. Ақалақ ағынтықка аибашыра – уи хазуп. Ажәйлараан амчәә 1/3, 1/5 ықазароуп, ижәйло апрыжәара иманы. Ҳара апынгылақәа ҳархысуан, ақалақыағы ашхарағы ҳайбашыуан амчәә реихыпшра 1/10 ықаны, зныкғы абартарбагақәа рула апрыжәара ҳара ихаманы иқамлаңыз.

**Аслан КӘАБАХЬИА
Аңсны Ағырхай**

АИААИРА АМҚАЛА

1993 шықеса сентябр 28. Акәа ақалақ ақны ҳақоуп. Асаат 8 ркында инеихьеит, иааилахәлоит. Атәйлахчара аминистр ауағы дыс-заашытит ирласны иара иғында снеиразы. Амедицинатә тәраиуртә ааигәара икоу арратә санаториақны снейт. Ақалақ ақны алашара ықазам, алампақәа ааргейт. Аизара иағуп егырт акомандирцәгы. Агенерал Сергеи Дбари сареи ажәақәак реибыхәара ҳаҳызенит, Шевардназе ибнлашына иазкны. Аха уи иаха ҳамамызт уажәазы, уи алаф ахъ иныиаҳгейт:

– Иңсәа ифааит, дабаутаху?!

Ашырхәа даағналт Владислав. Иубоит, зегь ҳәицш, даара дшааңсоу, аха есымшеинш дыштөөғиц дықоуп. Аилацәажәара иалагоит. Ақалақ қәфиарала ахы иаҳыақиңтахтәиң на-хадныхәаланы, дәзтцаауит анағыстәи ҳагәтакқәа рзы. Ҳазегы, сарғы уаҳъ сналатданы, изеитахәара ҳалагеит ғымчыбжыа уаҳгы-чынгыы еибашыуаз ҳайбашыңа шааңсаз, апшыра шыртаху, Қылашәыр азиас инаватданы ахырғәгәртәкәа шыкататәу, мызкы ақара аңтлак, анағыстәи ажәылара ишалагатәу. Командирк игәаанагара ихәаңыпхаза, иубон Владислав игәалакааара шеицәахоз. Атыхөтәан, дәзтцааны дәзәжейт:

– Шәеилагама?! Ишәхәо иатданакуа жәдірую?! Мрагыларатәи афронт хапыцла Қызырды ацда ркуп. Рұзақханы нтәеит. Напышашәала аибашыра иағуп, аха ихъатуам. Шәра мызкы ара шәтәазар шәтәхуп!

Шытә сара шәйсзызырғы! Уатқәи ианаацәылашо инаркны, зыпшра қамтқақәа апхъақа шәдәықәлоит! Даеа мәек шығамғы жәдир!

Инапы нықәыкшаны дәғагылт.

1993ш. сентябр 29 ашарпазы ҳархыпшра 1/10 ықаны, зныкғы абартарбагақәа рула апрыжәара ҳара ихаманы иқамлаңыз.

Витали Смыр напхара зитоз ҳархәтақәа Гәйлрыпшара ионалиалеит. Апхъа ицоит ҳар ыңшыларәтә гәыңд (акомандир – Дима Царгәыш).

Қылашәыртәи ацх ианағыс аштыхъ, иғәиензамкәа дырпыхъашеит аибашыра қалаанза ацәғыауцәа рғы еицырдыруаз Гено Адамиа, аибашыра ианалагы, Шевардназе агенерал ичин зытанды абригада акомандирс иқаитказ. Апшыхәцәа уи иңзигъы иарғы ирласны ртың иқәыртцеит. Анағысқа, аға ашыха иеенит, ҳарғағылара бааңсык рымтакәа.

Ҳайбашыңа азәи изнымкыло Қызырды ацхахъ рхы хан. Дранда ақыта ҳналалоны, Акәақа, атәйлахчара аминистр ишқа исыпхьеит. Сразы иаламызт уи аамтазы амрагыларахътәи ҳашыңәеи сареи ҳаңылары. Артиллерия анапхара аамтала инапы иантдан аштаб аиҳабы Заур Арзынба.

Акәа ҳналалон еицш, ҳмашына итатәаз аимадағ артқааҳәа дықәхәеит афронтқәа еицылеит ҳәа. Аиашазы, сылағырзқәа аахажжылеит. Ари насызын! Абри аиңылара қаларц азыңәа зықьфыла ҳақкәйнцәа рхы ақәыртцеит.

Акәақа сзығъежыз – арратә мазоуп! Уи еиқоуҳәар қалом!

Апсүаа рыр еицылеит, иара-знак иргәйдлеит ақыртқәа рхы-рғәгәртәкәа. Ари нахыс ҳарымчәә напхара ритон Мрагыларахътәи афронт аиҳабы Мираб Қыышмария.

Саатқақ ирылагзаны, ҳайбашыңа рулашарақәа зегы рхы иархәаны иқәрыцқааит ақыртқәа рхы-рғәгәртәкәа. Ахәйлбүгә, Мыркәйла ақытахъ ицоз амфә алагамтағы инеихъан.

Адырғаенеи ианаацәылашоз, атәйлахчара аминистр сареи Очамчыра ақалақ ауынналало ҳнеит. Уа иаҳзыпшын Мираб Қыышмариеи Витали Смыри.

Уажәшьта аанкылашья рымамыздың ұрымчқә!

Сентиабр 30, ашында, Мыркөйләтәни ахатцәиртә!

Амрагыларатәни афронд акомандакатцағ, аполковник Мираб Кышымария (уажәшьта уи напхтара ритоит иеиңдилаз армчқә рибагы), анағысқа иқартцараны икоу азы арапорт иитоит атәйлахъчара аминистр Сосналиев: Мрагыларатәни афронд аибашыңқә, артиллерия аусанаулак аштыахъ, Очамчыра ақалақ иналалойт; аполковник Витали Смыр командақатсағыс дызмоу Гәымстәтәни афронд актәи абригада, имыңџакзакә Галқа ици амфала рөүнинархойт. Ағғызыңғыс еиқәшәроуп Елыртәни ахатцәиртә.

Атәйлахъчара аминистр ишьяққәиртәроит аполковник Кышымария иажәхә.

Аханатә сапыланы изгәастар стахуп, Амрагыларатәни афронд ашыхъера рнапынта даара ибзианы ишынагаз. Урт аға ишьяққә зегзы рдүруан.

Иалагеит атыхәтәнтәи ажәйлара. Ө-саатк рыштыахъ Очамчыра ақалақ, ғағылара баапсык ықамкә ахы иакәйттәи. Аға дығт, итыңқә ааныжыны.

Очамчырантәи ижәйлоз ҳархәтқә ипхартқаз ақыртқә ртанк, хыл адесант ақыртәаны, Елыртәни ахатцәиртәи икүлкейт. Гена

Смыр командирс дызмаз ҳара ҳтанк идәйкәнатца аснариад (ахыршә), уи агәттәтәкә иташәеит. Абри ала ихыркәшахеит Очамчыра ақалақ ахакәйттәра.

Аханатә ишазгәатаз еиңш имфа-цысан зегзы.

Елыртәни ахатцәиртәи акомандакатцағ Кышымария иоут, Гал араион ақны аға ирхәтқә ртагылаашызы, аңшыхәцә атыхәтәнтәи раацхамта: аға иғәи ңаны ахъатра дағуп, ҳара ҳаңшыхәцә рыштығыланы ицоит, аанғыларада ҵхъака ацара атахуп.

Кышымария архәтқә ахъака рдәйкәтцаразы ақеахә иқәиргылоит. Аколонна ауа 5-6 километр икоуп. Аибашыра аамтазы, ари ҳзышыцилам усуп. Аха акомандакатцағ зегзы илацш рхуп. Адәйкәлара ақынза минутқәак анаанхо аамтазы, даануеит сара уажәраанза исымбац, ақәлзы зшәү, ахъчағә зцу азәи. Мираби иареи аганахъ инаскьюит, еидшыланы ақы иалацәажеит. Избоит ҳкомандакатцағ дышгәамтца. Исызбенит саргы рааигә снеирц. Уажәраанза исымдырыз Апсны Аминистрәи реилаазаара аиҳабы Важа Заандиа иакәзаап. Уи иеибыташа ауп дсызмыйрдырыз.

Важа Илларион-ица Акомандакатцағ агәра ииргарц дағуп Гал араион алалара шатахым, урт ақғы шырхарам. Кышымария иара итәи ихәоит. Ихәоит адтә шимоу Акомандакатцағ Хада Владислав Арзынба иқынтәи, Ергытәи Апсны ахәа ақынза анеиразы.

Важа Заандиа ихәоит иара Акомандакатцағ Хада дшихатыпуафу, иара аиҳабы иеимеидаанза ҵхъака

адәйкәлара азин шхамам. Иаақәымтәзакә рөүицьагы ирхәац еитархәеит. Атагылааша шеенім збоит. Насгы арт реицәажәара шаҳатс иамоуп имағымкә ҳайбашыңцә.

Исызбит срыбжылацәажәарц. Схәфы иааит реидыгаразы иқатцатәу. Важа Заандиа схы наиқәысыны:

– Иүхәо зегзы иашоуп, аха Акомандакатсағы диашоуп. Кышымария адтә итара азин рымоуп ғыңыа ауа – Арзынбей Сосналиеви. Асқак изеимашәкүе?! Султан Сосналиев дыкоуп километрақәак ҳаштака – Мыркөйләтәни ахатцәиртәи. Уигы Арзынба ихатыпуафыс дыкоуп, ишәйзб ҳазыпшүеит!

Ағыңғыы исхәаз иақәшаҳатхеит.

Заандиа Сосналиев ишқа дцеит.

Минутк аштыахъ ҳарымчқә ахъака идәйкәлеит.

Даараза ихәартам аибашырағы арратә усқәа иара иадхәалам ауа реаналадырхәуа.

Акомандакатсағи сареи ақыр километр икоуп аколонна аңхъа игылоу амашыны ҳақәттәоуп.

Абар, иара ақыр аамта зымфа ҳақызы Гал!

Ақалақ ҳақыналалаз амға агәттәкә даадыхылеит, уахъихәппуа аурис пшра змаз хатцак. Аколонна ааникүлеит. Дыхәхәоит:

– Ахаңә! Арт ағмыгқә ршыапы реадыргеит! Ауатка сымоуп, ағы сымоуп, ағынба шәааи! – Ҳайбашыңцә иаразнак амға даңырыргеит.

20-30 минут рыштыахъ ахәынтарратә ҳәаағы ҳақан!!!

Игәрырғоит ҳайбашыңцә! Ихысует, икәашоит, ишәаҳәоит! Сахынапшуа избоит Гал ҳалалар зымуаз Важа Заандиес ҳтәйлахъчара аминистр Султан Сосналиеви еивагье-жүа икәашоит!

АИААИР!!!

Баграт ШЫНҚӘБА

ХАФНЫ ҲАНЫҚАЗ

Ароман «Ацынцәарах» ақыны

— **Д**ад Шәарах, ауағы даныхәйчу иан лкыкакш иадқыланы иитқаз абызшәа, амала ирхөойт акәымзар, уан узхылтыз душаштраҳа, уи ҳаштшы аман икам. Абызшәақәа рдырра, издыруада, абеиарақәа иреиҳазаргы қалап ауағы изы. Харт аублаақәа ҳаңсадгыл иааннакылоз атың иабзоураны, иахзымариан абызшәақәа ртцара. Җоуп, ғнатала, ҭааңала акәын акәымзар, ғыара тарап ахъашташаз ҳәа акғыы еиғекааны иқамызт. Мрағашәарахь аедығықәа ҳәйилаңаң, мрагыларахь – апсуаа. Аублаақәа неиғымсрада ирдүруазар акәын, иагырдүруан нак-аақ ргәйлаңа ropyбызшәа, сара ибзиатқәйланы издыруан апсшәа, устәкәа қымкрыда исымхәозаргы, сәәжәон аедығыа быйзшәалагы.

Иухоумырштын, дад, абызшәа, иузырткази, иануткази, иахұткази, даара акратанакуа ауп ишықоу. Аублаа быйзшәа уеизгыы схатәы быйзшәа акәын, санғытшәа инаркны, иара саҳауан ҳағнаға аңтыңғыы, исымттар қалозма.

Санду ңұқыс шәпакы, көағқ, лыбла ағәйтбаақәа, уажәи избо ұзыншыоит, абхәа еиқәттәақәа реиңш интүтәры-ааттәрыура, мыңхәы слыдқылан слыман, аедығыа быйзшәагыы слыртсон. Уи аедығыа лакәқәа илхәоз тұхәаптәа ropyмызт. Лакәк ҳәо дышнеиуаз, ажәа қшаахк налашшәар, изакөу қыяа еилыскаанза дыскәетцуамызт. Зны убз ңаңеуит ҳәа ажәаңқақәа слыртсаларын, ларен сарен ацу ҳұфаларын, зныхғыы, атаақәа анааилатәоз сыйқырғыланы слыртәажәаларын.

Исгәалашәоит, санду лларды ҳаңыркны, ачарың этаз аҳата қәыш хәйың лхы иқәтданы, слывардало, ҳнағс лбаа илеиуаз арғаш итәз азлагарах санылгалоз. Амғанғы уи ислыртоз абызшәала дсаңајәон.

Зны, санду сарен ҳашнеиуаз, даатғыланы лнапы нарықәкны ислырбейт, ашышкамсқәа еиштыхәхәа амғахәаста еихтәаны аңара ишағыз.

— Арт нықәара амға иқәуп, аха уара иулшару, нан, урт ахъцо реиңрұқьара? – дтәаит санду.

— Ишқасылымшои, аа, ибсырбап бұтахызар! – схәан, шынапы ғыштыксит, ашышкамсқәа снарығрагыларц, аха санду саанылкылейт.

— Ашышкамсқәа ушыриаая сурбарц аума иутаху? Мап, уи хаттарам! Абыржәы уареи сарен ҳашнеиуа, өңәак еиқәнхыны ааңқылар, урт ҳөйциагыы иаҳиаиуит, өышшапхыцла аныш ҳұлылакәаҳаны инаҳхысыр ишпоубарыз? Мап, мап, зынзак иxaқзам ағәрәа харадабарада апсыге дахылығыге азы маңара дишүуазар! Зны-зынлагыы икаалоит убас, дхәйычны, дыңсығенеи, арах ахшығду иманы.

Абри инахылхәаан, санду исаләеит аедығыа лакәк. Сыншығ ҳразага икылмымкәаазар, уаазызырғиши, дад Шәарах!

«...Дықазаарын азәы, адунеи ағы псы зху зегыы ropyбызшәақәа здыруаз. Зны дышнеиуаз, изгәамтаақәа шышкамс днағрагылт.

— Уабатәи уағагоу, ушыапы ахъургыло узымдыруа амға иану! – ағәи нырханы иңәажәеит ашышкамс.

Ани абызшәақәа зегыы имаҳауази, ашышкамс аашытихын, днахәаңшит.

— Мшәан, арах үхәйчны, ухы зақа икәазузей? – ихәеит иара.

— Икоуп, нас, уи зыртәыша ахшығы!

— Узарагы зақа ипоузеи, мшәан, акрыфара уакәытма зынзас?

— Исфозаргы, сыйхара ауп исфо, зымгәаңәажәқәа еиттызхәо среиуам!

— Ус акәзаит, аха шықәсык зақа үзыфарызеи усгы?

— Иага сөйсшәаргы, чарың затқәык ада сзығом шықәсык!

— Иаабап, нас, ус акәзар! – ихәан, ани ауағ ашышкамс чарыңк намттаршәны, қәалаңк интәхисеит.

Шықәсык ниасит, аха ани ауағ ашышкамс ихаштит. Ус зны иааигәалашәан, акәалаң аартны дылтапшызар, ашышкамс чарыңбжак ауп иағаз, еғи ус иқан.

— Уаҳа шыузымфей? – дтәаит ани ауағ.

— Сеааиғысымкаар ңыхәа қамлеит, – иааңәажәеит ашышкамс. – Избанда, шықәсынаның қарадабарада абаҳта лашыцара стәршәын, сағыуғәаламшәеит, иара убас даеа шықәсыкты сүгәламшәар қалон, усқан азы иаансыжыт еғи азбжа.

Ох, анаңылбейт, зақа шықәса цахьюзеи ари сөи иаатыхны азәы иасымхәеижүтеи. Инымтәаоз амға тақәатаға саҳъаныз, анышә сныларкәаҳарц амч уамагақәа иаасдықалоз рәаңхыа, ашышкамс сыйлеиңшыз раңәазамзи, уи акәхап санду ллакәғыы зысхамыштыз, аха схачхареи сымч ғәғәеи ракәын есымша сыйғы ғызыхуз, сымч иаңназгоз ахшығ сымазтгыы, сыйғтазаара даеакхаргы қаларын...

Сан, зыңсаға бзиахаша, ишуасхәаз еиңш, даңсыуа түпхан, Җабалтәи Шаңаа ирүлтүз лакәын. Уи лхатәи быйзшәа ақәын усгы – апсшәа слыртсон. Агарашәа апсышәала исзылхәон, лкыкахш иадқыланы уи ағъама слыркит. О, уи лыбжыы хаа иалғуаз лажәақәа блас исылтейт адғыл ағы пштәыс иқаз зегыы снарбартә еиңш, лымхәс исылтейт аштыбыжықәа зегыы еилсирғартә еиңш, псыс исылтейт адунеи сыйқенат үи абызшәа схамыштыртә еиңш.

Санхәйыңзғыы, санығеидасгы саншыцәа рахъ сырғалон аанғасра. Урт тааңқәа тбаан, асас-аңаас рығмызт: лассы-лассы уа еиқәшәалон еиңшырғыруаз ажәбжықәағәа, ашәаҳәаңқәа. Азын тұхқәа раан, инеимда-

аамидо ажәала ишесиз маңара егъарааны иқъақъаза идиршахъан. Сарғы, шә-тұхык еихаларғы, сыйла ңәа хыломызт, слымха қыдтсаны сырзызырғуан Нарттаа рлакәкәи Абрысқыл фырхатда иажәабжы.

Цәажәафык ддирөхәарц аныртаххоз, ажәала ақәаб зыршыз анарт дидиркылон. Иуаҳаҳоу ма, дад Шәарах, уи атәй? Зны, Нарттаа дүкәа ахаңламхәаф иҳаңғы даабап ҳәа еисеит. Қәаб дук зыла иртәнни инықәдьыргылеит. Ацәажәафқәа азәаңзала иаин, ақәаб инахагылан иңәажөн, аха азы қәызғаза итатәан. Ус Нарттаа рматуғы Бжеиқәа-Бжашла ҳәа изыштың ақәаб даахагылан, ацәажәара далағеит, иажәа агәтаны даннеи, ақәаб алғатдә ахыzzит, инагзанғы даалгеит, ақәаб итәз азы шын, агәаралғарада иаалиатәеит. Избанда, Нарт Бжеиқәа-Бжашла иажәа убриакара еиқаан, убриакара ихақын, итәбыргын...

Абас, урт саншыцәа рығана та ачеңшыка ақара ахаңламхәагы ҳаңыр ақәын.

Ных, ных, иаақанатозеи иахъа слапықәшәарта, иахеижътеи сабақәа гәашақәа рызбахә ахъысәекыз акәхап.

Ахаң ҭығеаны ағыра анызар, қәеи си ирзаныхуам, зықынашиқәса царғы, ағғаҳәа мшаңын еиңш иңәажөоит. Саныхәычыз ңың ҳаала исыхәларытәхәаз, сғөи ръянны итартаз, ңың иаларызрыжәыз абызшәа хаштшыас иамахзи! Цашыятәысгы избатәузен, уи, дад Шәарах!

Абарт зызбахә ҳәа арқыданы, атырқә бызшәеи араб бызшәеи срылаңаңәажәартә еиңш издирүеит. Урт апстазаара бааңс сыйташәа исықәығәәаны мчылатдәкья иснартаз ауп. Аха урт сымдыруазар, издирүада, араанза сымайргы қаларын.

Иацы зны, Кавказ аублаақәа шәыңсадгыл ақны, шәыбызшәа зәо уағ дымхеит, арахъын даара сеймадаҳьеит, аха уи здыруа уара уда уағ дсықәымшәаң ҳәа уалаңаңәажәеит; уажәа ахы ахъцо сзеилкаазар, иқам, изит, интәеит ҳәа ауп иуҳаң арқа иулаху аублаа бызшәа. Мап, дад, уара иуҳа ииашатдәкәзарғы, зегъакоуп, сара сзы итабыргым. Уа нахъхы, Кавказ, Аублаатәылан, пырхага амамкәа ишебигу, ҳабызшәа аанханы икоушәа ауп ишызбо сара...

Унеихъоума, знықыр, уара, Аублаатәылан, закәызеи, шәгәларами, Саӡны уналсны, Хәаста азы уныруеит. Унеихъаңтгы, нас иуанаңаңәеи Шәача азиас уназхықәгылаз? Уи ғаскъа ағхақәа тყрәјәкәо, ахаңкәа ирибжъаеөо, амшын ахъ иғуа, икәаратдо иахънеиуа, иаақәымтәзакәа ацәажәара иағуп, аха иаҳәа узеилкаама уара? Иара азыршытра цәыкәбарктаршәымкәа ианаатабо, ускан абжыгы ааиқәтәеит. Уаанза уи цәажәеит, жәларак ҳәаңхәи иара иаҳәеит.

Аублаатәылақа уалалан уаннеиуаз уара иумбарц залшомызт аублаа ҳаңынаныңәартақәа. Еғырт зегы шықазаалак, иумбарц залшомызт шъарда зымчу, аублаа жәлар ҳынха ду – Бытха.

Ишпаузгәамтеи, пхынгы-зынгы шыаң иатәа уархалар зызнауа ашта иатәа заңхыа иштаршәу ахәы ҳарап? Уи ахәағы ағыллақәа быжъба еихышәашәо, злыңха ҳаура Бытха иахагылоуп. Унеины урымтәгылазар, ишпоумахаи урт еибырхәоз? Зны-зынла рымахәкәа неидыкшалоит, рығбызықәа шәыршәыреит. Ршыапқәа

унарыдгылан иғеумтейт ақәымзар, тәа змамыз ашәахстақәа рнубаалоит. Урт ахәрақәа ғаҳан ҳәа аума исоуҳәаран угәы итоу? Абицарак ниасыр, даеа абицарак, зқыышықәасала, есааңынра ҳәычи дуи еиңшәхәа уаҳи инеиуан. Аңышыапқәа инарыддырчаблон рцәашькәа. Урт ныҳәон, иныҳәон аныха архъа ишъамхнышланы. Уи ахәы ңың азганк ағы үлаңшадымхалар залшомызт ажәйтәзатәи баа хығеңырак. Уи злыңха ҳаура Бытха атәартә ауп. Ааигәара иғәғыны узымнеизаргы, усгы иғеуәтарын акәшамыкәа икаңсаз аихаңамаца. Иаххәап, ажытқәа, аихаңкәа, архнышынақәа, ахыци ахәақәеи. Нас убартгы уаҳи акымзарақы сарымхәаңеит ухәашама? Уа ҳаибганы ҳанықаз, атахмадцәа рыбыла иабазшәа иагарааны ирхәо саҳаңан, злыңха ҳаура атра иштүтцуаз... Уи, атықыңа ихысны, аңыңх аңрыдды, ижжа, зны ашыхәа идәыкәлон, фымз-хымз рыштых, иара убастәкәа атрахы ихынхәуан. Архынраз ақәын ус анықалалоз.

Зышықәсан мхаңырра ҳәдәиқәлоз, азын гәтәни хәылбыгехақ, ажәсан каххаа еиғәенни атсаара ианағыз аамтазы, иаалырқынаны атықыңа адыд хысбжы геит ашыхарахытә. Хәычи-дуи ираңа рзымбатәбараҳан, рығонқәа иаардәылтнан инаңшызар, ҳынха атыңа иаауан атықы-тықыңхәа ихысуга, аңыңх аңрыдды. Азын гәтәни аныха жжаза имғасуа аублаақәа ртоурых иамбаңызт. Рыңқара дук ҳашақәшәоз зегъ гәфарас иқартцеит.

Урт аңы дуқәа рытқақа итоуп ахаан ҭабара зқәым, ҳабаңа «Апшызы» ҳәа изыштың азыхъ. Нас уара уи азыхъ унхықәгылар, иғаҳахама, үаҳи ақғы уанамхәа? Ахата умбаңзар, азбахә шпоумахац Мәзтөу азырхә? Убри ҳаңсадгылы жәйтәаҳыс азалымдаракәа изықәшәақәоз иархаз алабжышқәа роуп. Агәгәаҳәа, алғатдә ахылзза адғыл итқырны иахъаауа үаҳи ақы ахәаңом ухәар азәгы ихеитцашам.

Ибзиоуп нас, урт зегы умбазааит, Аублаатәыла унеихъзар, агаға үқәымсыр қаломызт, нас уазызырғыма уи иаважуу амшын иағытқәаңәоз? Алым апа ианахәмаруа еиңш, уи ацәқәырдақәа зны агаға иағаҳәмаруеит, иргәйбизыңи идирбозоит, иқәйндиқәйнди. Зныхгы ахы Аублаатәыла инкыдтсаны, агәышың ғызғыз амра иатаны иңәоит. Даеазныхгы, ихагахаз адомбекәа реиңш ацәқәырдақәа штызазан, агаға апағәа иағаҳәмаруеит, рыхқәа наддыххаало икоит, нас үаҳи ақғы уарымхәа зеит урт рыхәаңжықәа?

Аҳатгәынкәа, еех, анаңылбейт, ҳабаңа ғәышыңақәа рхатгәынкәа! Аублаатәыла инеихъоуп урт гәамтәкәа дзықәтцуам, ахаңкәа ашылламшә рхыссы, ижу рхани ршыапани иарсуп, ма атсангәара рыхәршоуп. Уртгы ғаҳам, идагәам, ағаға иңәажәоит ҭоурых бызшәала.

Ма урызызырғызар ара зхабар умбо уатәи аңсаатәкәа? Иумаҳаңзеи, нас, рашәа хаақәа злархәо рыхызшәа?

Мап, дад саншы Шәарах, сыйкәыхшоу, уара угәы ишаанаго еиңш ус иаармарианы абызшәа бжызум. Уи ауағ ибз антәамтағы адагы, итатдәахуп иара иғәатдағы, иара убас итәахын иримоуп адғыл, азы, ахаңкәа. Агәра ғаны сықоуп сара, аублаақәа рыштыха зышқәа, рзиас еижәхыслақәа, рбаа хығеңақәа, рныхәартқақәа, рхатгәынкәа, дара-дара еиқәөртүеит, дара-дара иахъагы ахъхыңақәа иңәажәоит урт ңадғылыс измаз абызшәала!

Светлана КЭАРСАИАПХА

ҲАРА Ҳ-ТОМАС, ҲАРА Ҳ-ҲАҖЬАРАТ!

«**Н**аш Томас, наш Хаджарат!». Так назвал свою книгу певец и журналист Валерий Чолария о своем друге и коллеге Народном артисте РА и Герое Абхазии Томасе Кокоскире. Это рассказ о творческом пути певца и киноактера, написанный без прикрас, преувеличений, просто и ясно, с необычайной теплотой и искренностью. Хотя книга вышла уже год назад, но большому кругу читателей она вряд ли была знакома. Широкая презентация книги произошла на вечере, посвященном памяти нашего замечательного артиста и славного защитника Отечества, которого вот уже более двенадцати лет нет с нами. Его любили дома и за пределами страны, ему рукоплескали зрители многих стран мира. Томас Кокоскир – талантливый оперный певец, выпускник Московского института имени Гнесиных, познакомивший нашу публику со многими произведениями великих композиторов. Прекрасный исполнитель абхазских народных песен, ведущий солист Государственного ансамбля песни и танца Абхазии под руководством Василия Царгуша. Он стал самым популярным абхазским киноактером, благодаря художественному фильму производственной киностудии имени Довженко «Белый башлык» по роману народного поэта Абхазии Баграта Шинкуба «Песнь о скале», в котором великолепно исполнил роль Хаджарата – знаменитого народного защитника.

На вечере памяти, который состоялся в Абхазском государственном драматическом театре 21 июня, друзья Томаса говорили о его таланте, красоте, мужественности и обаянии, но больше о том, каким он был душевным, искренним и в полном смысле этого слова самоотверженным патриотом своей Абхазии.

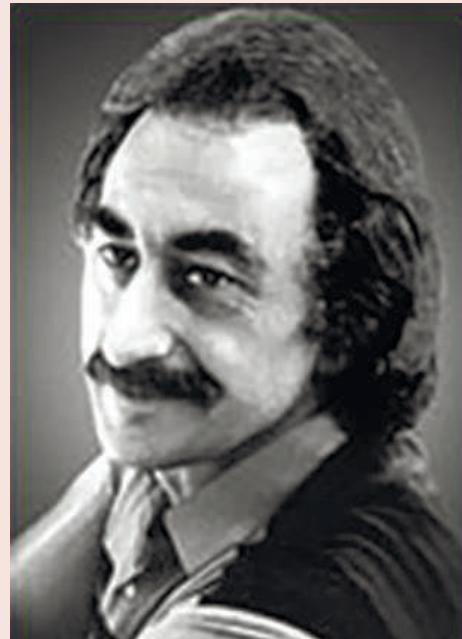
Война застала Томаса Кокоскира вместе с коллективом Государственного ансамбля на гастролях в Греции,

но вскоре уже был на Гумистинском фронте, командиром роты, то есть группы своих односельчан. Большинство ребят были совсем юными, и взрослый, добрый, ловкий и бесстрашный Томас был для них не просто командиром. Он был кумиром, любимым артистом, надеждой и опорой. Так и прошли они вместе всю войну, теряя боевых друзей, преодолевая боль и усталость. Томас погиб уже после войны, охраняя восточные рубежи нашей страны. Так и не успев вернуться в свой коллектив, на родную сцену. Коллеги уговаривали после войны вернуться уже в творчество, ведь его так не хватало на сцене – ждал Госансамбль, новые песни и роли в кино. Все это могло быть, и было реально. Но...

– Простите меня, – сказал он, отправляясь в последний на боевую смену со своей Бзыбской группой, – но кто-то ведь должен ездить на смену. Вы думаете, война закончилась? Рано, очень рано успокаиваться!»

Томасу Кокоскиру довелось исполнить роль Хаджарата не только в кино, но и в реальной жизни. И он с честью, блестяще справился с этой главной задачей в жизни, оставив потомкам светлый незабываемый образ.

Всю свою недолгую жизнь Томас прожил по принципу: «Кто, если не я?» и считал это нормальным жизненным кредо для абхазского мужчины, также как быть хорошим наездником, умелым охотником, добрым крестьянином, замечательным танцором и певцом. На таких людей и держится земля наша, и мы знаем об этом прекрасно. Так почему же, думала я, сидя в уютном зале Абхазского театра, так редко о них вспоминаем? Не рассказываем о них своим детям, не знакомим с их творчеством в школах и университетах? Разве это не частица национальной идеи, о которой мы так много говорим?

«Ҳара ҳ-Томас, ҳара ҳ-Ҳаҗъарат». Абас ахъзитцеит 2000-тәи ашықәсқәа ралагамтазы ашәаҳәаф, ажурналист Валери Чолария итижызы, исызы, Аңснытәи ахъынҭқарратә ашәаҳәареи акәашареи рансамбль ағы аус иңизуаз Аңсны жәлар рартист, Аңсны Афырхатца Томас Кәәкәасқыры изкны ииғыз ашәкәағы. Абри ахъз уамашәа ианаалоит, иара Томас Кәәкәасқыры ипстазаара зегъы. Икъаеъыз, аха ихъзырхәагу, иғәйттагоу, хтысла ибениаз, ипшзаз, иаартыз, бзиабарала итәыз артист ду ипстазаара.

Томас Кәәкәасқыры дыруаӡәкүп XX-тәи ашәышықәса 70-тәи ашықәсқәа рзы ағъараҳәа иааитzagылаз арғиаратә ғарағәа. Уамашәа ихааз абаритон бжызы зхаз ашәаҳәаф қәыпш Ақәатәи ақультуратә тарагиурта да-налга ашытых дәләйт Москватәи Гнесинаа рыхъз зху амузыкатә институт. Үи қәғиарала далганы, 1973 шықәсазы Аңснықа дхынхәит. Рыңқарас иқалаз, иахъеиԥш усқанғы Аңсны ҹыдала аօператә, мамзарғы амузыкатә театр ықамызт. Томас Кәәкәасқырыгы Иреиҳау

амузыкатә тараиурта иалгахъаз аңсұа шәаҳәафәә азәырғы реидш, солистк иаҳасабала, аусура далагеит Аңснытәи ахәынтқарратә филармонияғы, иара убас, Аңснытәи ахәынтқарратә ансамбль ағы ҳкы нагзағыс дықан.

Ашәаҳәара - Томас ңсабарала дызлағаз, дхәыңдаахыс ахауеипш иибоз, дзыштылаз занатны икан. Бзыпта ашъха қытә ңашағы инхоз, фоғык ахшара заазоз иаби иани рتاңғәара ду ағы ашәаҳәареи акәашареи апшәымара руан. Томас иан Мария агитара алырхөон, ашәа ацылхөон, лхәыңқәагы уи абзиабара рылалааzon. Ашъха қытә иаағаз арпыс, хәрада, дазқазан аеықетәара. Иңшаша, Томас ирғиаратә ңстазарағы иразқызбаганы иқалеит урт ихәычра шықасқәа насып рызтоз, изырлашоз зегъы.

Афилармонағы солистк иаҳасабала данрыдыркыла, дук мырттықәа имғапысит ашәаҳәаф өа исоллатә концерт. Уи еиднакылон еиуепшым, диапозонла акыр итбаау абжы (илақәзбу абаритон ақнитә алирикатә баритон ақынза) зтаху аоперақәа рұннытә ариақәа, иаҳәозар, атауд Игор ипартия (Бородин иопера «Атауд Игор»), Роберт иариоза (Чайковски «Йоланта»), иара убас, Томас ңыдала уамашәа ихааны инаигзоз аңсұа жәлар rashәа «Гәыдис», ухәа убас азығырғәа хызхыз ашәақәа. Имағым ари аконцерт иаҳьагы изгәалашәо, уи хымпәда аңсұа шәаҳәарата қазарағы акрызтазқуа хтүсны иқалеит. Иаҳгәалахаршәаз уи аконцерт ашътахъгы Томас Кәакәасқыр лас-

сы-лассы имғапиғон асолот концерткәа, еиҳаракы Пицундатәи ауахәамағы, аорған ашәа ацихәон.

амчра знапағы иқаз ақыртцәа ағағылазар, иаҳыа уажәраанзагы аманзаара иаҳъяны инагзамкәа иаанхеит, ҳашәаҳәафәа ссириқәагы анаара адунеи иалаңсоуп, мамзарғы уарла-шәарла имғапысуа аконцерткәа ирылахәуп. Аха уи даеа зтаароуп.

1974 шықәсазы А. Довженко ихъз зху Киевтәи акиностудиағы Баграт Шынқәба ироман «Ахра ашәа» ала итыжын акинофильм «Ахтырда шкәакәа». Афильм арежиссиор Владимир Савелиев ңыдала Аңсны дааны, аңсұа режиссиорцәа Дырмит Кәартааи Михаил Мархолиес иңирхырааны афильм ағы ихәмаруа актиорцәа алихуан. Ақыраамтагыы дырзыпшауамызт Ҳаңьарат ироль анагзара ианаалоз актиор. Аңшааракәа Нхытқ Кавказқа ииаргарц

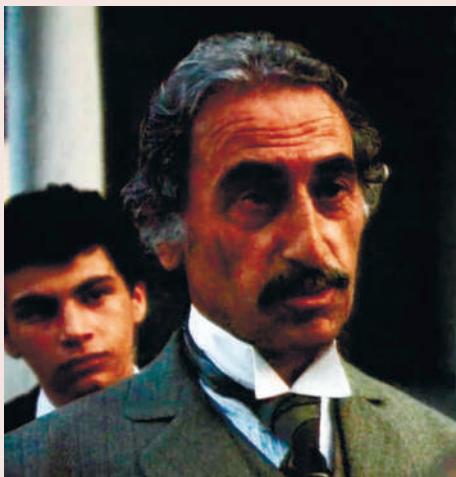
Томас асценағы иқәгылара ңыдала иағәлемхан ашәаҳәарата қазара бзия избоз ахәапшщәа. Убри азоуп уи даныңғылоз азал еснагы изтүртәааз - афилармонағы ақәзааит, Пицундатәи ауахәамағы ақәзааит. Ибжы ссири иаңыданғы, ихатагыы ңшреи-саҳвалие уамашәа асцена да-наалон, иара дазшан.

Томас Кәакәасқыр иара убрри аамтазгыы иаңыданғы Аңснытәи ашәаҳәареи акәашареи рансамбль ағы асолист хадаңәа дыруаңәкны дықан. Усқан аңәажәарақәа цон, Ақәа аоператә театр аартразы. Томас, хәрада, уи аңдара хықәкыла, гәаҳәара дула иаштаз, еиқхызуаз амузыкантцәа дыруаңәкны. Аха уи агәаҳәара усқан

ргы иштаз, Дмитри Кәартаа Томас дизхәыцит. Агәатара ашқа ипхъаны даннарга, арежиссиор ибейт иара ихағы ишәхъаз, дзызхәыцуа Ҳаңьарат ихағасхъа. Абасала, афильм афырхатқа хада - Ҳаңьарат ироль аңтараразы аапхъара иртеит ашәаҳәаф Томас Кәакәасқыр. Иаҳыа уа-назхәыцуа, уи ароль Томас иеицш ңшрала-саҳвалиагы, еиғартәышылағы, қазшылағы, хымғапғашылағы еиҳа ианаалоз ипшашаара уадағзар қаларын. Уи инаңыданғы, ари акиносахъағы иаарпшхеит ашәаҳәаф Томас Кәакәасқыр актиорк иаҳасабала илаз абағхатәрагы. Томас изы ари раңхъатәи ңышән, аха уи ирғиаратә ңстазаара

зегы ианырыз дебиутны иқалеит. Ари афильм анағс иаңуз ақәғиа-ра ду ағы Томас Кәакәсқыр иб-зоуору раңауп. Уи ускан Асовет тәйла зегынцъара, еиҳаракты Нхытқ Кавказ арестпубликақә рөғи, ахәаңшәа гәахәара дула ирыдир-кылелит. Ажәлар ршыауы, раңхъагыла, Ҳаңьарат ахатда ихағсахъа аиашареи агәымшәареи ирсимволны иқалеит. Томас Кәакәсқыр уи акино ағы инаигзаз ироль затәни иша-нхазгы, иахъа уажәраанзагы еиң-рдыруа аңсау киноактиорны ихъз аанхеит атоурых ағғы, ахәаңшәа ргәалашәарағғы.

Аха Томас ирғиаратә пәтәзаа-ра зегызыдхәалаз изанааттәкә – ашәаңшәаратә қазара ақын. 1984 шыққасы аңсау музыкатә культу-рағы ихтыс дуны иқалеит Д. Шве-дов иопера «Аламыс» аңсау сценағы раңхъаза ақәни ақәыргылара. Иб-зианы исгәалашәоит уи аопера

Самсон Җанба ихъз зху Аңсау драматә театр ағы ианыққылары. Томас Кәакәсқыр қәғиарада инаигзейт ағырхатда хада Әмбет ипартия. Исгәалашәоит изакәйтә гәи хытхытраз, зақа цәанырра ғәтәа атаз уи амузыка анықә! Аспектакль ақәыргылары еизган Аңсаны апрофессионалтә мұқәа зегы – Аңснытәи ахәынтықарратә симфониатә оркестр, Ахәынтықарратә хортә капелла, Аңсау хәынтықарратә филармония асолисттә. Атеатр азал иазымкуа еизаз ахәаңшәа ргәиртъара ҳәаак амамызт, гәахәара дула ирыдиркылон бзия еиңирбоз ашәа-хәаңшәа – Лиудмила Логәу, Томас Кәакәсқыр, Борис Амчба ухәа рә-зара. Ускан ҳазегы ағера ғаны ҳәкан

иаарласны Ақәа аоператә театр шаартхо ала...

Томас Кәакәсқыр даара зтак-пхыққа ҳаракыз артистын. Схата-гы аконцертқәа раан изныкымкәа избахъан уи асцена ақәлара ие-назықайтқоз, ихы-игәи азыштын, иеенизганы, имч-илшазегылақәтданы, хымшатарала. Атакпхыққа ҳаракы, асценағы маңара ақымкәа, артист иуағытәсатә қашшы хадақәа ишы-руакыз, ипстазаарағы ихаданы ишы-кәз умбар залшомызт уи Аңсаны аиба-шыраан ихымсағашылагы.

Нанхәа 14 рзы Аңсаны рымпыштархаларц ақыртуа ир бңьарла еиқәнных ианхәқәлоз аамтазы, Уасил Җаргәыш напхгара зитоз Аңснытәи ахәынтықарратә ашәа-хәареи ақәашареи рансамбль гас-троль ҳасабла Бырзентәыла иқан. Ахәара уадауп, Томас Кәакәсқыр иғызыцәеи иареи ари ажәабжы хлымзаах шрыдиркылаз. Иқартца-лакгы, мышқәак рыштыахъ акол-лектив Аңсанықа ианыхынхәи, реи-харағык абызар шытыхны аға иғағы-леит. Томас Кәакәсқыр иқытантәи арпартәи ғарацәа драпхъагыланы Гәымстәтәи афронт ашқа дцеит. Уи аибашьра зегызыдхәалаз зитоз ағарапәа командирсгы, еишья еиҳабысгы, абысгы дрыман. Иты-шәынтықарратәи, иғәымшәареи, иғәи-тбаареи, иашәеи иажәеи ицеиба-шыуаз иғызыцәа рзы ипстазатаган, иғырпшыган. «Ҳара ҳ-Томас, ҳара ҳ-Ҳаңьарат», ағырхатда иаша иши-казшо еиңш, ипсадгыл иднатдаз иуалшыя наигзон. Иагынаигзейт атыхәтәанынза. Аңсаны жәлар зе-гызы ҳзы иразқызбагаз Аиаира ду даңылеит ахәаңшәа, иғәи драпхъагыланы. Томас Кәакәсқыр дта-хеит аиаира аштыахъ, 1994 шықәса жырынхәазы, ҳтәыла Мрагыла-ратәи ахәа ахъчараан. Ускан иара 51 шықәса дыртагылан. Уи уаҳа дахымзейт ипсеидш бзия иибоз иқазара ашқа ахынхәра. Аибашьра аштыахъ иғызыцәа-артисттәа изны-кымкәа иалагахъан ансамбль ашқа иргөжекъра: «Уажәшшәта ағарапәа ирхъюит ҳтәыла ахәа. Уара ақа-зара уатахуп, угъежы», – ҳәа иар-хәон, иаргы ағера диргон ирласны дышрызнеуа ала. Изыңшын ан-самбль, афилармония... Иаргы да-зыгәышыуан ипсы еиңш бзия иибоз

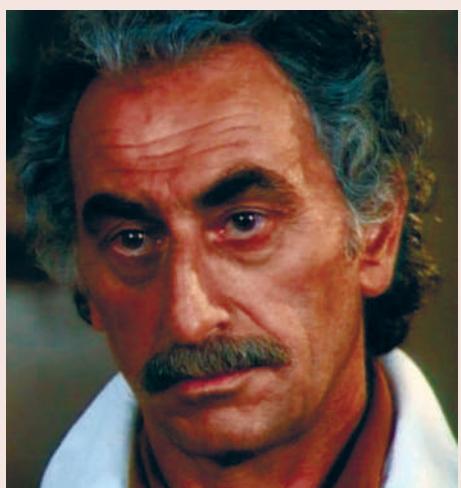

изанаат азыхынхәра. Аха ҳәпсадгыл ашәартара иантагылаз, ҳажәлар ақазаареи ақамзаареи ахықә ианы-қәгылаз уи ихы изатәамшьеит игәра згоз, абаа ду еиңш иқәгәигүаз, изы-гәдууз иеиттәбаа, иғызыцәа-аибашь-цәа ғарацәа рааныжыра.

– Саңашәымтән, – ихәеит Томас, Езыңтәи аибашьцаа ргәи дрыңы атыхәтәаны ахәаахъчара данцоз, – аха уа ахәаңшәа иғылоу рымсаҳрагы азәи дцарами?! Аибашьра еилгaz ғыышшәшома? Макъана ағырттынчра иаамтам!

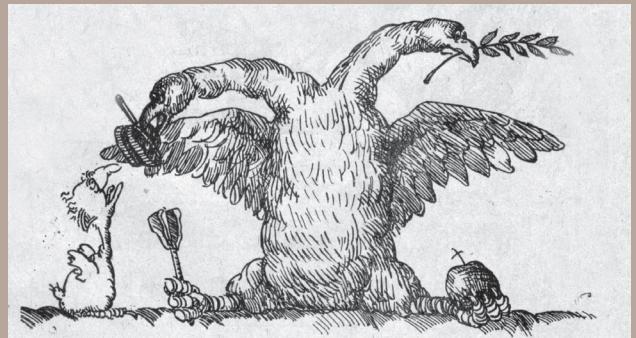
Томас Кәакәсқыр, иғырхатда Ҳаңьарат иеиңш, атыхәтәанынза инаигзейт ижәлар рәаңхъа иуалшыя. Уи дыруаңәкын «Сакәымзар дарбан?» ҳәа ихәыциу, уи аңсау хатца изы ихым-падатәиу хымсағашынан изыпхы-зо ауаа.

Ажәлар бзия еиңирбоз жәлар

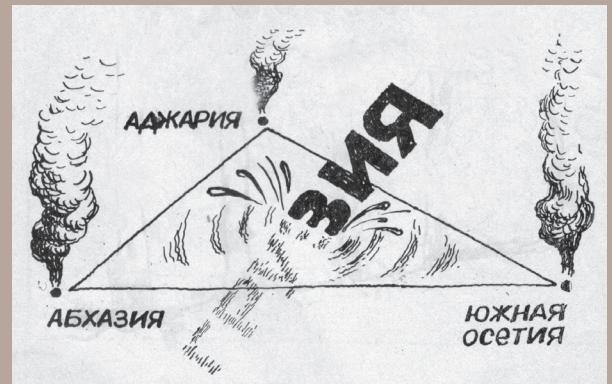
рартист дахымзейт ихәаңшәаи иареи реицылара, ибаритон бжызы ҳаа ықәымшит изгәакъаз, иғбылра зцыз асцена. Аха ағера ғаны сыйкоуп, ҳара ҳ-Томас, ҳара ҳ-Ҳаңьарат иба-хатәреи, ибжы ссири, иқазшьеи, иғырхатәреи ғырпшыганы наизаа ишаанхо аңсауа ҳтоурых ағы.

«ЧЕЛОВЕЧЕСТВО УЦЕЛЕЛО,

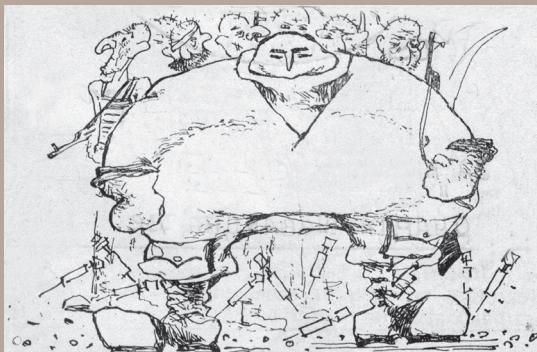
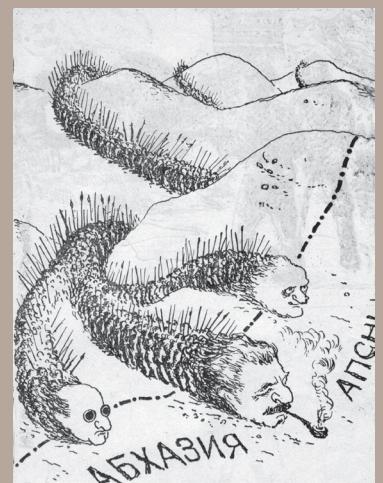

Дагомысские лобзания

Двуглавый миротворец

- Имеются небольшие отклонения.
- Но, профессор, лишь благодаря этому
нами интересуется мир!"

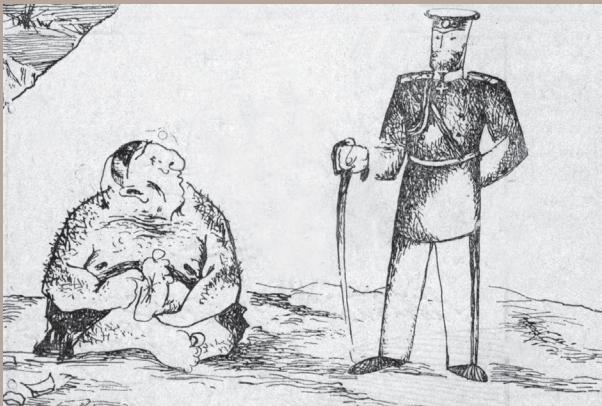

"Славная дружина" Китовани

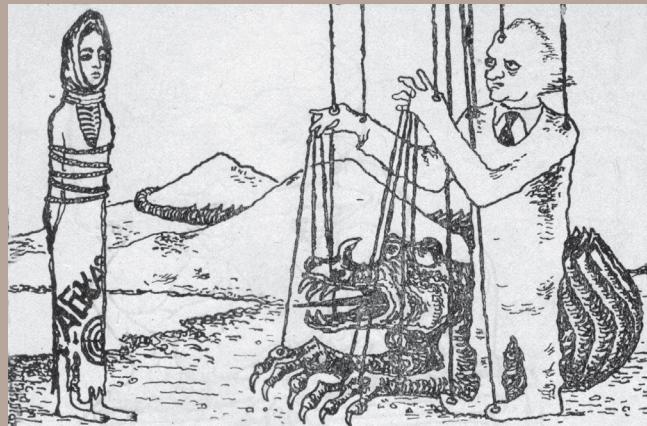
Известное габровское изречение, на наш взгляд, несет в себе истинный смысл нашего сложного бытия в конце двадцатого века. За исторически короткое время люди, занимающие жизненное пространство, недавно еще именовавшееся СССР, пережили и переживают такого рода катаклизмы, уцелеть от которых помогло разве чувство юмора.

Предлагаемые работы включают в себя карикатуры, выполненные абхазскими и адыгскими художниками в первые полгода развязанной Госсоветом Грузии войны против Республики Абхазия.

ПОТОМУ ЧТО СМЕЯЛОСЬ»

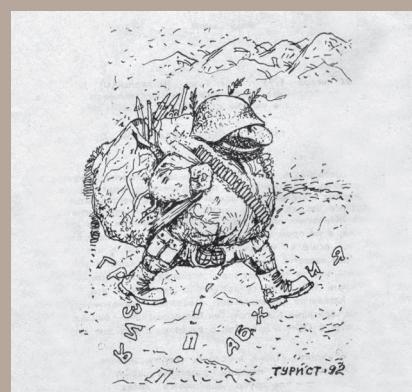
– Эй, ты, хочешь моря, вина, женщин?
– Я готов верно служить, хозяин.
– Поможешь победить народы Кавказа.

Каркашвили – скромнейший и мудрейший ученик Шеварднадзе.

Не хочу бит Царем Грузинским, а хочу бит Владиком Морским!

...Молодец, полковник Майсурадзе! Госсовет присваивает тебе звание генерала и награждает дачей в Гаграх!

Баграт ШИНКУБА
Народный поэт Абхазии и Адыгеи,
Народный писатель Кабардино-Балкарии

БРАТ ЖИВЕТ РАДИ БРАТА!

Народный поэт и писатель Абхазии, Адыгеи и Кабарды Баграт Шинкуба и заслуженный деятель культуры Абхазии, поэт, почетный тхамада Адыгэ Хасэ Кабарды Заур Налоев

Вновь на земле моей весна. Зазеленела, зашелестела она дождями, вспенилась белым цветением алычи, заструилась солнечными лучами по морской глади... И в этом ее молодом свете словно еще разче простили, обнажились обгорелые скелеты, развалины на месте домов, пустыри на месте цветущих садов, тоска и боль в улыбающихся глазах – следы совсем еще недавней трагедии.

Я всегда буду помнить черный день 14 августа 1992 года. Ранним утром выехал из Сухума в родное село Члоу, чтобы повидаться с внуками. Уже по дороге встретил колонны оккупационных войск госсовета Грузии, а приехав в село, узнал о начале войны. Вернуться в Сухум возможности уже не было, все дороги были перекрыты. Война эта была совершенно неожиданной, народ был к ней абсолютно не подготовлен.

Я прожил долгую жизнь и всегда был с моим народом. Думал, что хорошо знаю его. Но в первые же дни войны понял, что не знаю свой народ до конца: безоружные крестьяне готовы были хоть с топорами и лопатами отражать атаки противника, вооруженного танками, артиллерией, самолетами.

Трагедия могла стать неминуемой. В Абхазии полыхала захватническая, грабительская война. Главная цель – уничтожить государственность Абхазии. Истреблялось мирное население, целенаправленно уничтожались очаги абхазской культуры, науки, истории – были сожжены государственный архив Абхазии, Абхазский институт языка, литературы и истории, дом-музей Нестора Лако-

ба, разграблены Государственный краеведческий музей, Госуниверситет, Республиканская библиотека... Уничтожилось все, что свидетельствовало о самобытности народа, было его бесценным достоянием. Если назвать происходившее одним словом, слово это – геноцид.

В это критическое время наши братья абазины, кабардинцы, адыгейцы, черкесы, чеченцы, осетины поняли, что над абхазским народом нависла смертельная опасность, и сотни людей с оружием в руках пошли на помочь Абхазии, встали на ее защиту. Спрашивается, а что толкнуло их на этот поступок? Молодые люди добровольно шли в полыхавшую огнем Абхазию, и ни закрытые границы, ни крутые горные тропы, давно нехоженные к тому времени, никакие преграды, опасности не могли остановить их. Почему?

Каждому, кто знаком с нашей историей, известен ответ на этот вопрос. Общность наших исторических судеб, традиций, культур – недвусмысленное свидетельство нашего братства. Это братство вело добровольцев в Абхазию, оно помешало агрессору осуществить свое грязное дело.

Я не раз по разным поводам вспоминал одну легенду. Хочу рассказать ее и сейчас. Слышал я ее и в Абхазии, и на Северном Кавказе, в Кабарде. Рассказывают, что когда-то давным-давно повздорили друг с другом абхазы и адыги. Тотчас были избраны почетнейшие старцы, призванные восстановить мир между братьями. И вот что было сделано по их совету. На горной поляне были собраны сто абхазок и сто адыгских женщин. Каждая из них прижимала к груди своего младенца. И после того, как жрецы произнесли слова клятвы, каждая из этих женщин протянула своего сына другой, а та, в свою очередь, той, что стояла напротив. Двести матерей обменялись своими детьми, навсегда скрепляя народы братством и материнским молоком, навсегда отсекая нам все другие формы общения, кроме кровного родства. Вот тогда и прозвучала героическая песня «Пусть брат живет ради брата».

Много воды утекло в горных реках с тех пор, но братство живо. Множество раз выдерживало оно испытание на прочность, множество событий скрепляло его. Но, пожалуй, никакое другое так не сближало народы Кавказа, как страшная беда – одна на всех – мааджирство, вынужденная разлука с Родиной.

Помнится, еще задолго до того, как я вообще решился испробовать свои силы не только в поэзии, но и в прозе, когда, будучи аспирантом-языковедом, занимался языками Северо-Западного Кавказа, я впервые узнал об убыхском языке — языке уже не существующего народа. Стал собирать материалы и по языку, и по истории убыхов. Наткнулся на сообщение норвежского ученого Фог-

та, зафиксировавшего, что на убыхском говорят всего 16 человек, и все они пожилые люди. Это меня потрясло! В этом потрясении – корни замысла романа «Последний из ушедших», до которого в те годы еще было очень далеко. В Турции и сейчас живут несколько сотен убыхов, но они не знают родного языка. А как я был бы счастлив, если бы это было не так, если бы кто-то мог сказать: «Наврал Шинкуба, убыхи живы!» Запись убыхской речи последнего носителя этого языка – Эсенча Тофика, сделанную моим товарищем языковедом Кумаховым – мы слушали втроем: я – абхазец, Кумахов – кабардинец, его жена – адыгейка. Мы не понимали того, что говорилось. Значит, это был не диалект, а самостоятельный язык. Это ужасная трагедия – гибель языка, гибель народа – одного из древнейших на Кавказе.

А ведь к этому старались привести и мой народ, когда закрывали абхазские школы, запрещали говорить по-абхазски, пытались утверждать, что абхазы – те же грузины.

Искусственно, административными границами отгородив Абхазию от ее ближайших братьев на Северном Кавказе, навязывая ей несуществующее родство с народом, в подчинение которому ее подарили в горестные годы сталинского самоуправства, нас, по сути дела, вели убыхскими тропами. Господь не позволил свершиться трагедии в полной мере. А нашей заботой должно стать исправить все, что напутано. Нас слишком долго искусственно разъединяли – Апсны и родственные ей народы Северного Кавказа. Мы даже перестали понимать язык друг друга. И вот здесь нужна большая работа. Необходимо

создать единый научный центр, образовать совместную группу ученых-лингвистов по выработке абхазо-адыгского алфавита. Учитывая, что у нас одни корни, нужно уделить максимум внимания изучению фольклора, народного творчества. Один Нартский эпос чего стоит! Огромны возможности и потребности в совместных научных разработках наших ученых-историков, этнографов, филологов, экономистов. Сотрудничество наше должно идти по всем направлениям – и в хозяйственной, и в культурной, научной областях, так же настойчиво обходя все препятствия, как обходились они в дни смертельной опасности.

И ни один из потомков тех, кого историческая трагедия, горькая судьба забросила далеко от родной земли, кто ныне разбросан по всему свету, не должен быть забыт нами ни на один миг. Связи, сотрудничество, содействие возвращении для желающих, двойное гражданство, все, что может сделать брат для брата, должны суметь сделать и мы друг для друга. Это должно стать заботой и Международной Черкесской ассоциации, которая в организации отпора грузинским агрессорам в Абхазии показала, сколь значительны ее силы и возможности. Это должно стать ежедневным делом национальных общественных движений, всех народов и руководителей республик, краев и областей региона. Этому многое может и должна помочь и Международная Ассоциация абхазо-абазинского народа. Объединив все усилия, мы сможем одолеть любые невзгоды, спокойно и прямо смотреть в глаза судьбе, протягивая миру открытую ладонь.

Аифер АЖЬИПХА Лондон икоу ҳтәылаа

Ауафы ипсадгыл затәык ақны ауп ахақәитра дахъақәиту.

Ҳара Англия ағбатәи амҳаңырра ҳәхгоит азы, ахақәитрагы аңхың еиңш игәхъааңгоит.

Сара сыпсадгыл саңыхараны сыйазаргы, гәйла сазаагәоуп. Аамтацк акәзаргы уи схаштны сқалазом, сыйәзаргы сыңхың иалоуп.

Апсыуала ҳхымфаңгашьала ҳайтбаңа рзы ҳөырпштәи бзиахар, ҳаптазаараңы иаҳабалак апсуара ҳхы иаҳархәо ҳалагар, убриала иара апсуарагы ҳахгы еиқәхархонит.

Апсуара анакәха, уи Анцәа икынтә иулахынтыданы иуцииуент, аус злоу, уи анықәгара улшоу иулымшоу ауп.

Үхатәы культура аnumаzam, aцивилизация уаара грахтыгахоит.

Зхатәык змаzам атәымуаа иерыларғашьлан иеизыттәахзом, дыштәыму иаeпнырымхәар қалазом.

Апсуара атәы аасашәхеит ҳәа, аинформация схы италоит, аха сгәи италазом. Аиҳабаңа иаҳдыртцауп, иаҳдырбарауп. Аиҳабаңа иқартцо анырзымдырлак, аиқарауаара қалоит. Аиҳабы дахътәо данақәымшәалак, ағар иаҳырттаху итәоит.

Ҳара апсуаа, шақа азбахә ҳхәо ақара аидгылара ҳамаzом.

**Тали ЦЬАПУАПХА
Аңсны Ағырхана**

УГӘАЦА ИҢХӘААУ БАГРАТ ИАЖӘ

Баграт Шынқәба диижъети сүнтәә 105 шықәса ттит. Апоет ду, зыхың ашәышықәсақә ирхаанхараны икоу, аамтак ҳицанын, насыпны. Ипстазаареи ирәниаратә мөне ирылацәажәоит, архыңы ирылацәажәараны икоу раңафашт. Сара истахуп сажәәхә көаф ақны сазаатгыларц, хатала шаҳатс сзауз хтыс хәыңык.

Уаңз...

Дарбанзаалакгы апоет иңсү қоуп, уи иажәенираалақәа еиуенпшым атагылазашықәа рықны иара дызмилату ауаа рқыышә ианықәку, өйрәала ианырдыруа, мамзаргыры рыхшығылтак артабыргразы цитатак аҳасабала ицәхәақәа ааргар анрылшо.

Убас, Баграт иажәенираалақәа өйрәала издыруа, гәахәарыла ирыңхө рыхшығылтак артабыргразы цитатак аҳасабала ицәхәақәа ааргар анрылшо.

«Өйрәштәйк, сара саназыпшзамыз исپылаз.

Аңсны аибашьра цион. 1993 шықәса ааңынразы акын. Ешира архында аңаңаңаңы итисхуан ҳайбашыцәа. Санцоз еснағы иғыңыз акассетақәа хпа згон. Скассетақәа антәлак, Гәдоута иааганы инсыжкуан, ағыңқәа згон. Знызынла скассетақәа аус зымуаз рылашәон. Уи ангәаста, ағын сәдәлтцаанза атыхымта маңқәа қатданы, ианылоз ахатабзиара гәастон.

Убас, апрель 24, ашылж, Гәдоута агәағы, аамтала ҳаңынхоз ашта хәыңы ақны ишәтнү иғылаз атәатла тысхуан.

Ари атәатла тысхуан арт амшқәа рзы ара сааицყылтцаа. Иаргыы аеырхаганы ишәтүан! Атәатла анышәтүа, даеакы ишаламғашо жәдіреует!

Аены атыхра сағнатцы адәахы ддәйлтцаап, скамера алаңш дыташәеит, Афон-Ешыратәи абаталион медиақәшшас аханатә ирыңыз саҳәшьеитбы, Шызина Цьапуапх. Уи дынкәхәициа днеиааниует.

Сара издыруеит, Шызина өйрәала ишылдыруа тәфа змам ажәенираалақәа. Акамера лара лаҳы инарханы, лықәңыстаует:

– Шызина, ажәенираалак бысзапхъа!

Шызина ар рыматәа лшәуп, лұзыбақәа лнапқәа ртакуп. Шылжылтцаа дағылмағацқәа ддәйлтцар ақәхап, акғыл ләкәоит.

Дааскьюит са сахь. Лхы нырнаашәа арахь даапшуа, лажәақәа неитыхуа, дналагеит:

«Насып имоуп ааңын зпылаз,

Зшыапы нылашәа ашыац!

Аха фынтағыы насып имоуп,

Уи збарым ҳәа згәи мбжъажыац!»

Азныказы сөү ақит, сшанханы. Дзылхъаз аңаңаңаңы ртаки, дзылгылаз атәатла быбыши, ҳазтагылаз аибашьра аамтей убас еиқәңырттит, азныказы амаңыз еиңш

исылкьеит... нас стааит:

– Изтәыда?

– Ба-граат Шын-қәы-ба! – инеитыхшәа атак сылтоит.

Нас инацылтойт:

«Ләек алачыз цүшшыап атла,

Нұтың ибыбышы изазоит.

Ашыхың гәйрғю ашәт ианацла,

Ашәт ағбыңыцәа канапсоит» – абас икоуп алагамта.

Слықәоит, дааскъаны даеазныкыл даңхъарц. Шызина дааскъаны атәатла днатағыланы, лхы фынтыхны атла датдашы: «Бахәапши, шақа ипшізаны ишәтүа» – ләеит. Нас еиталхәеит раңхъа дзылхъаз аңаңаңаңы:

«Насып имоуп ааңын зпылаз,

Зшыапы нылашәа ашыац!

Аха фынтағыы насып имоуп

Уи збарым ҳәа згәи мбжъажыац!»

Иахъа, зызбахә сымоу видеокадрқәа санрыхәаңшыа, избоит, акадр ыртрысны, иғаштәаны иқалартә ишаанысыкло усқан. Уи сара семоциақәа ахыссааиз акәхарын изыхъкьоз. Аха...

Акыр мзы аибашьра иалагылаз зегъы иҳамдыруеи, иҳавыршылаахъоу ҳөзырға реицш, ҳата-хатала ҳазегъы азәгъы атахара ҳашаңыхъчамыз. Аха саҳәшьеитбы... Баграт иңаңаңаңы рыла, аха аргама уи атагылазаша дахъазхәыцуа анышәаа сәғуудағуп...

Насыпны, деибганы далтит, акырентә дтакар ахыықалоз ажәиларақәа ирылахәыз Шызина Цьапуапх.

Ари амш лабғаба иснарбейт Баграт Ду ипоезия иамоу алшара, иқанато анырра!

13.05.2022 ш., Ақәа

Тали Цьапуапх, Иулия Багателиапх, Шызина Цьапуапх, Марина Барзыцпх. Ешира, 1992 ш.

Нонна ТХӘАЗПХА

АИАШЬАРЕИ АПСАДГЫЛИ

А дунеи ағы зегбы иреицәоу аибашьра ауп ҳәа ипхъазоуп. Уи изхызгахьоу идагы азәгызы аизеилымкауазар акәхап. Изхаҳҗәаая, ҳарт апсуюа ҳтоурых ағы зашта, згәара ө-еибашьрак ахъысыз атааңәарақәа маңғым. Убарт дыруазәкын Қәланырхәа ақытағы инхоз Ҳабахә Дармба, иара иғәарататынәи Аңынцүтәйлатә еибашьра ду ахь иңеит ипаңа фәйл.

Урт руазәк иахъа уажәраанза ихабар рыздырзом, дыбжъазит. Егырыт рыхәфыкгы, ахәракәа раңааны ироузаргы, еибганы рығнықа ихынчәйт.

1948 шыққасы аибашьракынта зығнықа ихынчәйз Ҳабахә-ица Мұыттар Дарымба иашыцәеи иареи рлахынта еиңшнейт. Аңсны ахақәиттәрәтә еибашьра ианалага иара ипаңа рыңшығыкгы: Витали, Игорь, Гәйли, Ҷубей ахададгыл ахақәиттәраз еибашьуан.

Дармбақәа рыжәла XIX-тәи ашәышыққасы Аңсны иахнагаз ахтәара ду аштых амакыны ара иаанхейт. Аха дара рыжәла еибашьцәоуп ҳәа ипхъазоуп. Аңсны аибашьра иалагаанза, аилас-еиласрақәа анымғасыуаз аамтақәа инадыркны, аишыцәа Дармаа ҳададгыл ашәртә итәзиргылоз ахтысқәа рәғагылара иалагахъан.

1989 шыққаса цәйібрамзазы Гәдоута имғасыуаз амлашьратә акция далахәын аишыцәа реитбы Ҷубей. Урт аамтақәа рзы реихәбы Витали рапхъа дғылан арахынта Аахыт-Уапстәйлақа хатәгәапхарала аибашьра иңа. Убарт аамтақәа инадыркны аишыцәа Қсоу инаркны Егрынза имғасыуаз ахтысқәа руазәйк дызлахәымыз үқазамызт.

Ақыртқәа рырхәтақәа бүйрек аибашьраны Аңсны ианалага ағыны инаркны аишыцәа иқататәйз раҳәара атахзамызт, досу ртың рдирит. Витали, Гәдоута днеин, шәиғынғажәағык инареиҳаны арпарцәа аайдыланы агәың иманы Ақәақа ддәйкәлеит. Уа иқан абъяр змаз, иқан измамыз. Ахәылбығеха, асаат ааба рзы Ақәа иқан дара. Витали ихата Аңда Каңшы азааңгәара, Владимир Аршбей иареи аанхейт. Арпарцәа ақалақ ағы иатахуп ҳәа иахырыпхъязоз атыңқәа раҳъ иршейт. Убарт шәиғынғажәағык ирылан иашыцәа аитбәағы. Досу илшоз ала рыңадгыл ахъчара ишазыхиаз иаразнак иаадырпшил аишыцәа.

Анағ, цәйібрамза антәамтазы, Владислав Григорийша Арзынба иқайтказ адтала, Витали Дармаа Аңсны Ахәынтақара акомендант ихатыпушағыс дқатан. Уа дықан иара қыынчкәйнмаз нтәаанза, Аштых Ашықхәаҳчаратә баталион еиғкаахейт. Уи баталион аиҳабыс дқарттәйт Витали. Убрит баталион деихабын иара аибашьра атыхәтәантәи амшқәа рұғынза.

Ишазгәаңтаз еиңш, аибашьра анцоз ихадараз ажәйларқәа аишыцәа Дармаа азәы дызлахәымыз мәғасыуамызт. Ус иантынчразгы ахрығәәртакәа рәғиитәан, аеенитныпсаҳларқәа раан акәын ағынка ианы-

ззоз. Зхы үзаргыи ихъазымкуаз Игорь ианвартәи ажәйлараан, Асада Ешыратәи Гәымста ацҳахъала азы ирыз дрылан. Уақа дара даара ахысра ғәгәа иақәшәеит, аха ағыны рмыхъкәа ирыңәеит. Фридон Ағзба дзапхъагылаз абаталион ағы арота деихабын Игорь.

Аибашьра атоурых ағы хаштшыа амамкәа инхаз Марттәи ажәйлараан Фридон ибаталион ирымаз адтала, ахрығәәртә қарттараны иахъықаң ақынза изымниңеит. Ихәзи ишызыи раңаағхеит. Убаскан Игорь ирота ақәшәеит зегъ ратқыс аиғахысра бааңсқәа ахъымғасыуаз. Цәңаша ахъықамыз атың ағы ағаңа рықәшешит қытғык арпарцәа. 8-тәи аполк ҳәа изыштыз агәашә апхъа ғынык иғнанагалеит. Уи ағыны ағбатәи аиҳагылағы ақыртқәа ғнатәазаарын. Убрақа Игорь иааирпшил аибашьбы иңәаға чыда - ағырхатцара. Дара зығнаханы иқаз ағнақынтаи ирткәаз ақыртқәеи аңсуюа уахъ ирымази рейтныпсаҳларақәа ирылагеит. Игорь ирота ақынтаи ақкәынцәа еиқәирхарц азын ағаңа шасыс ихы ритеит. Убри аамтазы ақыртқәа иоурыжыз аңсуюа зоуҗажы ҳәа дара-дара аимакра иалагеит. Убаскан Игорьгы иара иңын инханы иқаз иғыззәагы уақа иршыит. Абас ирота ақынтаи азәы дрымтәкәа иара дтадырхейт. Аибашьра алагамтазы иара атааңаға ғыңдаланы дықан. Марттәи ажәйлараан дантадырх аштых, амза нтәаанза атке динит иғәарататы.

Аамтак азы Гәйли Мрагыларатәи ахырхартахъ дцаны дықан, аха Марттәи ажәйлараан дхынчәхъан. Уи ажәйларағы иаргы ахәра иоует.

Игорь иңсыйбағ рымазамызт, хабарда дыбжъазны дықан. Иашыцәа дыштахаз рыздырзомызт.

Зыңсы ҭаны инханы иқаз аишыцәа рыхғыкгы атыхәтәантәи ажәйлара иалахәын. Ҷубей уақа ахәра ғәгәа иоует, уи изхымгакәа, аиаира ғымш шагыз сентябр 28 рзы иңстазаара далтцит. Гәйли, Ақа Арзынба напхгара зитоз Қәланырхәа рбаталион даланы Ақәа ахақәиттәра далахәын, уақа деитархейт. Аишыцәа зегъи иреихабыз Витали еснагы дырхылаңшуан. Иара ғынтиқала иғәғәз уағын, ғымтқәа дрышькласшуан, аха имариамызт, аибашьра - еибашьран. Иара аибашьра ахы инаркны атыхәтәанынза архәтақәа драңхъагылан. Ақәа ахақәиттәраан Аңшашаахъаратә баталион ақынтаи ирота иманы хыхъ ала дылбаауан. Иқан ибаталион ақынтаи амшын апшашаахъала иңоз аротагы. Аңда Каңшы ағы еиқәшәеит иротакәа руак еиҳабыз Чамагәуа Зураб, Витали иашыцәа ғыныңғыз шырхәыз иаңәеит. Уи даара ишьара дықәнаркьеит. Амза 28 рзы Ақәа ахы ианақәитх, иара Афон, Ҷубей дахъыштыз дцеит. Даниәпшы идырит хара дышымыз. Деитахынчәын иротакәа реихабағы иреихәеит иашы дышееимыз. Аенитәкәа Афонқа деитааит, аха иашы Ҷубей аухатәкәа иңстазаара далтцит.

Аибашъра анеилга, Витали, марттәй ажәылараан итахаз анышә иахъамадаз ипшаат Игорь иңсүбағ. Атыхәтәаныңзә агәыңра иман иңсү ҭазар ҳәа. Аха өнек, амашына иақәтсаны иргоз рәе Игорь икъяғ илаш итәшәеит, уи алоуп дшидышырзыгъы. Убри аамҭазгы иара иакәхарушь ҳәа игәы аабжъажьеит, аха иакәхеит... Витали, Игорь иңсүбағ анипшааз аңене, Ҷубей имшәиңәжәа ыкан.

Пшыңык аишьцәа рұқынтың өңір ауағындағы өңірдеңде. Аибашърағы иоуз ахәра иңстазаара арқыағиit Гәыли. 2014 шықәсазы ари адунеи аанижыит иара.

Аишиңәа реиңабы Витали дыздыруа ражәақәа ыла, акыр деңеңкаан. Дымхәиңкәа ашыаға қайткомызт. Инапаттаға иқаз иеибашьцәа дрыхзызаауан, пату ыңғайтқон, акы ырыхыр ҳәа дшәон. Идтә апшашаахъчара шакәызгы, жәыларак ишалагалак, ирхәтәқәа иманы иөйниахон, игәы дартәомызт.

Адәахъала дуағ ыңчызышәа ауағы ибон, аха өнитқала дыңғәәан. Дуағы иашан. Аңсаа иаңәам акғы ихы иақәнаирғомызт. Ирхәоит иқан аиашазы дызтакымызыгъы ҳәа. Аха ажәлар пату иқәыртқон, аибашьцәа бзия дырбон. Иара аибашъра иалагаанза ағынтықкатәи аусқәа рәе аус иуан, уақагыы ауаа ырынешшәа идыруан, азәи дигәтасуамызт. Ишырхәо еиңш, аңсыуала дааҙан. Гәыкала иңсадғыыл итахын. Агәағы иғран. Илшоз азы ихы деңгизомызт, аха иеалкааны ауаа ихы дирбо иара иқазшамызт, дуағы аамысташәән. Леон иорден занашьюо Витали аңстазаара иннатаз ахәрақәа ирыхъяны иарғы 2021 шықәсазы идунеи иңсахит.

Абас иңуп пшыңы еишиңәа рлахъынта. Аха Дармбақәа ирымоу ахъз - аибашьцәа, еихазхая ртынхеит ыршытрағы: Игорь ица - аибашъраан ииз, өңір Гәыли иңаңәа, Витали хөйк иңкәынцәа. Хара ирықәгазааит аибашъра дара, аха уи агәағы ырынтықта ишықоу агәра унаргойт Дармаа реибашъратә тоурых үанагәылашлак.

**Еқим АСЛАНЫҚӘА
Леон иорден занашьюо
Биргиуль Чуазұха лыңұха аиңабы**

САН... СЫПСАДГЫЛ...

Аибашъра аамҭазы абұзар кны аға иғағылаз реиңш, ҳаңсадғыыл қыр ҳәзірлайтында ҳәа уаҳы зыхы зегъы фырхатқоуп ҳәа рзырхәозаргы, ҳан сұрыхатқоуп ҳәа лхы лшыомызт. «Леон иорден» анланаршығы мап аңәйлкит. Аңсадғыыл ахъчара зегъы ируалуп, уи фырхатқарас ишынташам ҳәа дықан лара. Ҳара ағыны инлыжызыз лыңқаңәа хөйк қааста, уақа, аибашъра мца иалагылаз, шәғыла анық леңш дыззықалаз ағараңәа еиңа дыртакны илыңқыаңон. Аныда иңаңхайт ҳара, аха ңсадғыылда ҳынмхеит ләзыңәеи лареи ирыбзоураны.

Savaşda Abhazyada bulunan herkes silah tutup cepheye gidende orada yaşayanda kahraman sayılır. Annem kendine verilen "Leon" madalyasını bile atmaya gitmeyecek kadar inanmamıştı burada olmasının bir "kahramanlık" olduğunu. Burada olmak yapması gereken birşeydi. Cephedeki çocukların kendisine bizden daha fazla ihtiyacı olduğuna inandı ve görevini yaptı.

**Биргиуль Чуазұха
Мирод Гәлжәбеи**

Cok sevgili bir büyüğümüzün dediği gibi;
Annemiz bize ölümsüz bir anı bıraktı,
Vatanımızı! ...
Birgül'ün kızı Ekin Aslanukâ

АПСУА ПОЕТ МУШЬНИ МИҚАИА ДИИЖҮТЕИ 90 ШЫҚӘСА ҖҮЕИТ

Гәында АЗЫНПХА

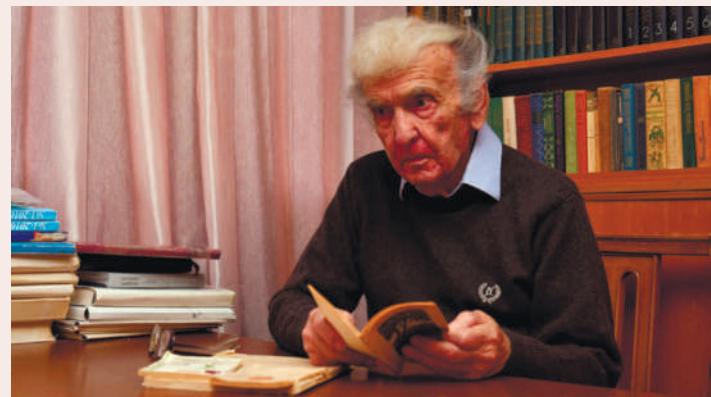
АЖӘА АЗҚАЗА ИЗЫ ГӘАЛАШӘАРАК

Апсуа шәкәйеси, апоет М. Миқаиа изкны афра сара сзы тақтхықәра дууп, жәаңәарада. Иаразнак исхәар стахуп, иғымтақәа реилыгара, рыхцәажәара, сара зыңзагы хықәкыс исымазам. Ақзатәык, имш ира инадхәаланы, сгәалашәараेы цәаңәақәак аныстцар стаххеит.

Ашкол сантас аахыс издыруаз, пату зқәыстцоз ашәкәйеси, зырәиамтақәа өйрәала истцоз апоет, егырт ҳапсуа шәкәйесецәа реипш, хаз дунеик ақны инхоз үлоук реипш исыпхъазоз, Аңснытәи Ахәынтқарратә шәкәтүжыртағы аусура саналага ауп, раپхъаза данызба, ҳанеибадырыз. Иара убрақоуп иааигәаны ҳаҳьеибадырыз егырт ҳашәкәйесецәа шъахәңәагы саргы. Иахъа зыдунеи зыпсаҳхью Платон Хәамда-ица Бебиа, сара уа саннеиз ашәкәтүжырта аиҳабыс дықан, Р. Лашәриа, ҆. Ахәба, Н. Ҳашыг, В. Басария, Т. ҆ания ухәа, изакә уаа хатәрақәоузи иҳаңәцахъоу. Хартәаашъа змам цәйзуп ҳапсуа литературазы. Зыпсы тоу аклассикцәа рааигәара уанышкоу, инагданы иuzeилкаазом урт зақа иҳараку рыйазара. Баша ирхәом: «Идуззоу убартоуп харантәи» ҳәа.

М. Миқаиа дуасы үзбаран, аха алаф иҳен. Итептш, иңбара, иңәажәашъа ухәа, ажәйтәти апсуа ҳаңәа үзбарақәа ҳәа ззырхәоз абри иеиңшызтгы қаларын ҳәа сгәы итысқәаауан санизызырғуаз. Зны-зынла, иажәаҳәа иалайтцоз ажәақәа анысзеильмкааузгы ықан, апсшәа бзиаӡаны издыруеит ҳәа сышкоугы. Иңшәа үзашъатәин. Дызлаңәажәоз ибызшәа ачыдара аман, уи иабзоураны, егырт ашәкәйесецәа дрыламғашшо дұнанатон. Уи зыбзураз, иара ашәкәйес иажәақәа рыла, дахыз иқыта гәакъя Кәтоли ҆ыгъардеи рхәаағы, иабшытрап ахықәынхоз ахәы – Турихәы иқәынхоз рцәажәашъоуп. Ус иқатәкъязу иқамзу уажәшъта аилкаара уадағуп, аха иара илиршеит иғымтақәа рыла зегы убас иқан ҳәа агәра дыргара. М. Миқаиа ипрозатә ғымтақәа аредакция рзуралыс имариамызт. Иғымтақәа тәуп арханизмәа рыла. Уи иаҳагыыинтересуздырыргон. Үгәуунархуа икоуп, абас еидш иқаз ажәа чыдақәа, ажәеицааирақәа апсуа быйшәа иахъаңызыз. Урт даеазныкгы идыртабыргуеит, апсуа быйшәа абеиара, шақа аинтерес атоу, атоурых, ақәра ду змоу быйшәаны ишышкоу.

Ашәкәтүжыртағы өңд аусура саналагаз акәын. Платон Хәамда-ица дысырхъан, иситет М. Миқаиа ишәкәы, аредакция азызурц. Адырфаене, Мушьни Миқаиа днеит ашәкәтүжыртағы, ишәкәы ахабар еиликаарц. Платон Хәамда-ица сыхъз иеиңеит, аредактор өңд

дұнамоуп, илыстеит ҳәа. Миқаа уи игәампхеит, ахаан лыхъз смаңац иҳәан, даағамтцит. Ахәылбыгехан, ағны сышқаз, ател дысзасит. «Азынпха боума?» – иҳәан, ибжыы ратыны дтсаит. Сара иаасцәымығхеит азныказы. «Ааи, сара соуп» – схәеит. «Ишпәкшо сышәкәы, агхақәа раңеу ма?» – иҳәеит. «Хъаас иқашәымтсан, агхақәа хыңғыңқәак роуп иамоу» – схәеит сшәәпшырғапуа. «Қох, ажәа «ахыңғыц» иаанаго здыруа бакәзар, апсшәа бзианы издыруа азә боуп, сышәкәазы сгәы тыңчуп уажәшъта» – иҳәан, ател ықәитцеит. Сартың үзүншәа дук стиизшәа, сыйсы ааивызгейт. Уи нахыс ҳанеибабоз дхааза, дааңышәарчаны апсшәа сеиҳөн: «Цыгъардаа шәышпәкшо?» ҳәа.

М. Миқаиа ирәиара аеартбааит 60–80-тәи ашықәсқәа рзы. Еиқәырцакны итытцит иеизгақәа, акымкәа-әбамкәа «Ааңынтәи ашыыжъ», «Амахә шкәакәа», «Уатқәтәи амш» үхәа. Ираңаңаны ифуан апублицистикатә рәиимтақәа, аочеркқәа, астатақәа. Иғымтақәа ркыңқыуан ажурналқәа «Алашара», «Амцабз», «Ақуа-Сухум», алитетуратә еизга «Ерцахә», агазетқәа «Советская Абхазия», «Етәацъяа», «Литературная газета» (Москва) ркны. Иажәеинраалақәа маңымкәа «Апсуа поэзия антология» 2-тәи атом иануп. Иажәеинраалақәа, ипоемақәа, иажәабжықәа реизгақәа 10 инареиҳаны итижъхъан. Иажәабжықәа еиттағоуп аурыс, ақыртуа быйшәақәа рахъ. Авторс дамоуп атоурыхтә роман «Ахъа». Акыр шықәса ашәкәтүжырта «Алашара» ақны редакторс аус иуан, алитетуратә журнал «Алашарақны» напхтара аитон апоезия ақәша.

Даара иғала дууп М. Миқаиа иеиңш иқаз апсуа быйшәа адырығақәа, иахъа рхыңхъазара маңхо иахъалагаз. Иңсы ҭазтгы, сыйнәа ихытцуан 90 шықәса. Мушьни Миқаиа ирәиара здыруаз, бзиа избоз ирзынижыит иғымта шъахәкәа, уи алагыы ихазы абақа иргылеит.

Иван МИҚАИА

АЕТҖӘА ЦЬАРСАХЬА ЗБАҖӘКЬАЗ

«**А**жәған шыбыжъыхырта унатсаңши, дад, аетәа цъарсахъа убозар?» – ихәеит саб. Сара аетәа цъарсахъа захъзыз сыйздырзомызт.

Убри ауха ада азбахәгъы смаңызыт. Иаразнак сылаңш нарықәшәеит, пшы-етәак, еихык-еитцык рееихшыны иахъкыдыз. Сынасың нкыдыпраан, снапы инаншәалазшәа саагәрыртьеит». Абас иалагоит Мушъни Миқаиа ироман «Ахъка». Мушъни фажәа шықәса инареиҳаны сара сеиха деиҳабын, ажәакала, хәфы еишьцәа зегы дәхаиҳабын.

Иахъа иара данықам, санизхәыцуа сгәалашәарағ иааниует иареи сареи ҳарғиареи, ҳаизықазаашьеи ирызку хтысқәак. Раңхъатәи сажәенинраалақәа реизга хәычы «Агәыгра» зыхъзыз 2008 шықәсазы иантың исыманы, сгәыргъатәа снеини истеит. Аңа днахәаңшын, иапхъа инықәитцеит. Иара убас, ағбатәи сажәенинраалақәа реизгагь «Атқ шкәакәа» – 2010 шықәсазы уигъ убас иапхъа инықәистеит. Абас, сышәкәкәа тытқыпхъаза изназгон, аха аңғы ма абзия ахижәауамызт. Уи сара сгәы пнажәон, исзеилкауамызт изақәфимтуаз. Ахпратәи сажәенинраалақәа реизга «Алахъынта апша» антың, Владимир Агрба истатиа неитңых аңтданы ғапхъа инаган инеисыркит. Уиақарагь саанымхаңақәа ағыншықа саит.

Адырғаене ател дысзасит уааи, устахуп ҳәа. Снейт, дұышәарчко дысқылеит, ихы-игәи алақаны.

– Абарт иаатұжъхью ушәкәкәа зегы срыпхъахьеит, ус исзықөу цүумшъан, аха апхъа сшөон, уагхан уахъалагаз уахъымзар ҳәа. Уажәштә агәра згеит ушаңаңа, удырғатә еиңхәаит, – ихәан, инапқәа аасықәиршеит. Сара абри амш ахаан исхамыштуа сгәалашәара иазаанхеит. Ашытахъ ахәбатәи сышәкәы антың, инартбаан ажурнал «Алашарағ» дахцәажәеит академик Валентин Кәәгәния, ахәшъара бзиагъ аитеит. Сара ари ажурнал аномер Мушъни изназгеит даңхъарц. Мышқәак рыштахъ саннеи иара иғы, ус сеихәеит: «Мон, ахәаңхъыз ухнамхаит абааңсы», – ус схәычыхъзла ақөын дышсыпхъоз.

Абринахыс сажәенинраалақәа акының азы исирмазеиқәоз сыман снеизан дахәаңшырц. Өнек снеизар, дыққәиан акы ағора дағын, саниба дсеигәрырған, икалам нықәттан иқъаадқәағы навеитцеит.

– Ажәенинраала ғыцқәак узаазгеит, узахәаңшуазар, – схәеит.

– Уара абри шәара зегъ ихашәымтәзои сшажәйіз, схы аус аузом, – ихәан, ағъра далағеит. Ҳай, зынза смаандаз аасгәахәит. Нас, пытрак ашытахъ, ихыңсаазар акәхап, дәғагылан, уаала қаҳуак аажәып ихәан, аматтуртахъ днеин, ақаҳа инапала иршит. Ақаҳа аажәуанаты, ғ-жәенинраала ғыцқ дысзаңхъеит. Иасхәеит, уамашәа ишысгәаңхаз. Нас, ухы аус амуазар, уажәызар, асеипш икоу ажәенинраалақәа злауғызен схәеит игәғыны. Иара алағимтәзеит, ииасхъоу хтысқәак дрылаңаңәжәон, сара стәаны сизығырғуан. Нас

аамта анца, сара уажәштә сцалап схәан, сәғыллеит.

– Уабацои, иабақоу иааугаз ажәенинраала ғыцқәа, иааг, ҳаңхъап, – ихәеит.

Саргыы иаазган, иапхъа инықәыстцеит. Иланарпшығақәа ила инеитан, апхъара далағеит.

Ибзиоуп, ибзиоуп ҳәа дышнеиуаз, абри ажәа еиғызыз апсуа жәа узымпшаазеи ҳәа инапы нақәникит ажәак. Саргыы снахәаңшити ажәа, сара стәала ибзиан, иавибозеи аасгәахәит. Нас, уара ихәеи еиғы схәан, снеиғаңшит. Алипци ырбжъара жәабақа жәа еиқәпхъаңеит. Аиашаз, урт сара стәе еиха ҳарада еиғықәан. Амала, хәбәқа жәенинраала дарыпхъалалақ, даалсон, нас хәычык аамта бжъатданы деитталагон. Дышнеиуаз, сажәенинраалақәа руак азы ус ихәеит: «Абри еиғы ажәенинраала саргыы исымамзар қалап». Сара уи убриақара саргәрырғеит ажәфанахъ ацара стажны, аха иара иахъибоз ислымырпшызакәа стәан.

Ипсы танатцы, уи апсуа жәа иара изықәан доуҳа дуун. Данығуазгыы, данцәажәөзгүй, апсуа лыпшаах ажәағы ихы иаирхәон. Уи иғымтақәа зегы рәғы лабғеба иубоит уанаңхъо ипоезиағыбы, ипрозағыбы. Аиаша ҳәәозар, дықанат әиҳабыра рәқынтәи ихәтәз ахәшъара имоит, аха ижәлар иртеит ихәтәз ахәшъара, уи жәлар дырпоетын, дрышәкәыссын.

Апсуа жәазы, иара иаша гәакъагы дишатомызт, уи убриақара дахзызон. Сара сгәанала, уи дықанат, ирәиарағ ииашатәкъян ибеит аетәа цъарсахъа, апсуа жәа разеиңш ахаан құра-зра зқәым, ажәған ықанат, апсуаа урт ажәақәа апзыттаз рхылтшытрап ықанат.

15.07.2022 ш.

**Иақәып Лакоба, Витали Амаршъан,
Мушъни Миқаиа**

Аңсұа жәа хырышәйгәқәа, даға ңсыуа поетк, шәкәйфөйлік ирғиарағы шамахамзар шүткүхамшиә, Мушыни Миқаиди шындағанда зегзың рөө абырлашқәа реңш иалаңсоун.

«Ахәйызба атың ғылыми, абызтың ғылымом» – рұқоит. Ишыңдәз зхың дәнен избаз сиғызаха, ашара сатқалыны Ақеңең амса сыйқалеит.

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Анра апара уақәзаит, уара зымгәажә ада хәыңырта змам» – гәнен абри ашениңхың наишшәйттейт уи.

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Апси апси еиваржуюйт, анарцә, азәи-азәи еихеиттейт.

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Хәылдастәи аңсымра инахылшәаз ашәахәа затқәйк акәйн, ишәазың, саңхъа атзамң икыдыңшылоз, аблжъя-рак, нахъхынтың ғылыми, сара сыда уағ имахауз ашәи-бжың слымхә тұнахуан. Саб иуапа затқәйк, сара сгәир-шөиңш еиқәаттәа самсалха, ишәшәа-шәшәо аншын ахаңы икнахан».

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Рапхаза сабду ашара еимкәара ансирбаз аахыс, бжың-рөашк, бжың-шыхак иргәйлхәраахан. Сымахашыха сыйхәңдең санықала инаркны, сналагылеит аңьабаа!»

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Апсра ахәшә аатрағы икоуп» ҳәа, амшразы дабасгәалашеен!» – ааигәахәын, иккышәкәагы ччаңш қылак аарықәыххит.

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Есқырсеи, мшаңы, гәйрәса-гәйрчыда, есышықәса утааңғы уаргыны ишәйшалааит, – иңәан, қаңхык қас-кәсіп иртәні икыншәа дұнхәеит Мырзакан. Нас убри инахъирғиааны, – шәышпақақәу, Темраз? Ахәыңы-аду, зегъ шәеибгақәоума? – иңәан, Мырзакан даағылшә-гәйшын!».

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Сара сухымзаргы, иахъа асаби, макъаназын зан лымгәарта итоу, мышкызыны шыағыс дысыңылап. Иамузакәан, ак сымызхың, қазшаз атқынтаңтәи сгәи-ғыртазаттәгы дысмихуазар, зегзың акоуп, икоуп ауасы-тәйфеси, аиашареи, аламыси, ашьеи, ақыкахши ирхыла-пшыа ахақ!».

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Азылға ихғылази, атрақтори, атқлақәа иддирхоз ақыиарқәа рыбжы, ауа рудакан-чакъани згәйзензамкәа иналаңшыз аибашыраттәкәа еиңшынышылоз азәгүй дықамзар қаларын!».

Ароман «Ахә» ақынтаң

«Гәрыз-шашәаз, үшәахшәа аблжъгының таңит. Убри иазыңшызшәа зыбжы ахра фашра инкүйдбалахъаз ар-шығыңыз шығын, фапхъа ацақъа инағынхасит!».

Ароман «Ахә» ақынтаң

Рымшира рытқағзам сара сажәенираалақәа, Дара рхала ирхәалаит рыңғастаара зызыкы, Дара рхала ирхәалаит рғәахәақәа, рығеттыхәақәа, Иахъынзасшәаз, иахъынзасшылмәаз саамта ағаҳәы!

Ажәенираала «Саамта ағаҳәы» ақынтаң

Сыда гәығырта амазам абри адғыл, Абри адғыл сыйғаншылапп сарғы, Еихык-еиттық, инықәх зқың шыққа царғы, Ахааназ сара сзығхәан икоуп иарғы.

Ажәенираала «Сара саңсыуоуп» ақынтаң

Дылоуп ахраш, сыйсадғыл иағылсыз, Апсреи, абзареи ирыбжызхыз ахә. Дылоуп, шә-аамтак реихаң икылсыз, Адғыл иақәлахаз апсуа хатда ибақа.

Ажәенираала «Дырмит Гәлиа» ақынтаң

Абға ақыркы итүсхыз сыйықәсқәа Фашъамкәа, абронза сахъааиз ҭабуп. Уатқәтәи сымшығы баша имғамскәа, Жәа ғыңк сыйхәозар, убригы разқуп.

Ажәенираала «Сымға» ақынтаң

Ан неитамхәа лықхәабжы хытқаран. Аетқәа кыддаа иканаршәуан тәқа. Иахъагы аччаңши алабжыши рыбжъара Иғылоуп, Ихаңхаз анрыңда лмытқема абақа.

Ажәенираала «Ан лмытқема» ақынтаң

Ушыңда лассы амши-атзхи еилиттейит, Ииуеит амш ғың, ихжәоит ағылға. Сылшара сналыңшы ахара схәыцеит, Лапштәшәарап қәйік-қәйірауеит зымға!..

Ажәенираала «Хылбыхеоуп» ақынтаң

Апшзара ахаанғыы псрал ақәзам, Апшзара иаңпсует аиаша. Аамтак ҳақәнекит ианакәзам, Дыстахуп ажәа ғың зхәаша!

* * *

Егъахымтит истааң ашәымтә, Инхалашәан имғасит сыйғыз. Уажәакәынен сұзаа ахәымтә, Лапштәшәарап ишпәцеи инаспырт!

Сажәра иннажыз схәыңрақәа, Хәылп шәаңшы иналаңсо стәоуп. Уаҳа шаҳат дызмам гәйграқәақ, Еитымхан, саңхъа икаңсоуп!..

Елизигеит Иван Миқаиди

Борис ҚӘТАЛИА

НАНХӘА

Жәйтә аахыс аңсуаа имғапыргон Нанхәа иазкны анықәара. Уи қартоң нанхәа мза аееншамтаз, амза 14 руха. Иара жәйтәлагы амза акы ҳәа итәоит рхәон. Абри ауха ағната апқәыс, «аңқъя» ҳәа ззырхәо, заанатқ ирхианы илымаз ахесхәа, атсыбра, араңана, акама ухәа, абарт ажәлақәа зғылхыз, ахәтдәкәа итәахны илымаз амза 14 руха амра анташәалак, ианылашьдалак, иахынхоз рифны агәашә апхъа ағны аихабы ахатда анықәараз аңәашхәы зку амца еиқәитдон афархъқәа рыла, амәқәагы маңы иақәитдон. Насхәйчла-дула зегъы еизаны, тааңәаныла абри амца ааигәара иғылон (амца абарбанъиа ҳәа ахъзын). Иахұәап, апшемахатқа абри ауха ғъара акы дахнагозар, усқан абри ауха ипшемапхәыс имғапылғон. Абри атлас, ажәакала, амца ахьеин-қөү итәахны илымаз абант ахәтдәкәа зегъ ааганы амца иақәылтдон. Нас еиқаб-еитқбыла, мрагылара рөғи рханы, хынтә-хынта иахыппон. Ҳагхақәеи ҳагенаңарақәеи рзы ҳаххәны зегъы абра амцағы иалаҗажуеит рхәон. Насгы, абарт ахәтдәкәа анылбылуа, даара рифғы ғыбарақтит, иааузымчартә ақара (абри ағғы ағстаа ицәымгүп рхәон ҳабдуцәеи ҳабаңаңеи).

Уажәшьта ҳалаңәажәап адырғаенетәи амш, амза 15 рзығынла имғапыргоз Нанхәа нықәа ҳәа изыштыу аишәа чара. Абри зегъы лызкуп Анан Ахъаңқәажә-лаша, Аңсынтыла – ҳапсадғыл иахылашшуа, лара лыхъзала имғапыргон аишәа чара абри ашықәсан, иаадрыхуа ағамаға зегъ еизганы аишәа дырхион (амала, ари апсәа ирызку аишәа рғылара иатәзәм). Ари гәиргъаратә нықәаратә еишәоуп. Абри аишәағы иқәыртдон акәаң, акәтыжъ, ачашә-мгъал цхала икәаңаны, аңсуа ҳайлуа қарттон, абыста руан. Аишәағы убас иқәыртдон ашәыр хккәа, аутратыхқәа маңымкәа, ажәакала, Аңсны иаахры-

хуа зегъы. Аңсуаа абас жәйтә аахыс Нанхәа мғапыргон, аха нас ҳашаиуаз арақа Адинқәа раңәаҳеит, маң-маң зегъ еилағашеит (зегъ ргәы иаҳәо шықаңтоз ҳара ҳтәытқәкъа ҳаштгәышеит).

Уажәшьта иацаңтап Нанхәа иазку анықәара шымғапиго Анықәағ, зхы ғыхны аңәашхәы зку, абас аишәа чара андырхиалак, Анцәа дихәаны Анан-Ахъаңқәажә-лаша, Аңсынтыла – ҳапсадғыл иахылашшуа, лнапы ианитдон, дныхәаныпхъан, ҳадғылағ иақало зегъы марымажан, еинтәылан иқаларцаз, насты ҳ-Аңсынтыла дызхылашшуа, лылашхаа ағылмыжырыц (Анан – ари Анцәа Ду ицхыраағцәа дреиуоуп). Аңсуа идғыл данақәнүхәо, аңәашы ахганы аңыма-ғыс атша, хәың еиқәатәа злам, ишкәәкәоу, абри шыны шықәсүк интысхью агәи-агәатәеи кны, Анан Ахъаңқәажә-лаша лнапы изанитдо Анықәағ.

Абартқәа рнағс Анықәағ зегъы аишәа чарахъ инеипхъоит, нас иатәца ағы қапшь зтоу аашытыхны, Анцәа Ду улпха саҳәоит ҳәа зегъы дрықәнүхәаны, нас Өаанбзиала ҳәа иатәца итөу ыжәны дағағзәы иитоит. Избанзар, аишәа чарағ атамада далырхуамызт, арақа аишәа чарағ азәгъы ататын дахазом, дахарц итаххар, азин имоуп адәахъы дындәйлтңы дахарц. Арақа анықәаға ғәрге рхәомызт, иара убас, акахуажәрагь атахым, абас, 5–6 тәыца Өаанбзиала ҳәа еимырдон, нас крыған ашытакъ, иаанхо абағқәа зегъы анышә жны иартоит, алеи аңәи ирфар қалом, итасым ҳәа абас азырхәоит.

Амала, иахъа аңсуаа имғапырго Нанхәамза 28 рығыны, ари Христос иан Мария-Апшза-Аңқъя лылаңәа анеиқәылпса, нас доуҳала лпа иахъ жәғанғәашәпхъара данхалаз амш иатәуп ҳәа абас азырпхъа зоит. Қыырсиан тасла ҳара аңсуаа пытсык ҳапсәа реишәа аргыларақәа ҳарғуп, ари, сгәанала, ииашамзар қалап.

ИТАЦАМКӘА ИТАЦАХАЗ

*Иңшыу Нектари Егинтәи,
Пентаполия аепископ*

Мария, Ағелымтәах, Анан Пшыацқья,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Аұқәажә Үйліха, Ахъқәыршә наза-ааза,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Жәған аиҳа зымчу, Ашәахәа-Фымцәа,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Аәрапшреи Амаалықьреи ирхықхән,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Адунеи Амчхара, зеипшықам Лашара,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Пұхаймбари, Җабыргхъчеи Раңхъагыла,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Ҳабацәа Ргәыгра, Ашацәа Рхәахъа наза,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Анцәа Иажәа Хыркы, Ҳлыимша Лшара,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Атыпхә – чапшь, Анра Насып – гәыгра,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Ацқақәыршәа, Анан, Ҳапсекәырхәаф,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Ағәақцәа Ргәыгра Еицамк, Рлашарбага,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Згәы қаҳаз Ахымхәацәа Ргәыштыхәү,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Иаса Қырыса, Анцәа Ҳаты Иан Мария,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Аарон Идыргалабчасть, Ағәырғахтыға,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Еиңими Пхәысейбен Үйнхас ирымоу,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Апшыацқья, Ихақәитү, Ашәақәа Рашәа,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!
Бығратшана Анцәа Ҳаты дысзылыштарц
Сбашыапкуеит, Быда Гәығырта сымам,
Итацамкәа Итацахаз, бгәырғала Бара!

Еүтегеует Геннади Аламиа

№3, 2022

АПСНЫ АҚАЗАРА

АПСНЫ АҚАЗАРА ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART OF ABKHAZIA
ABKHAZIA SANATI აბხაზიას ხელოსნობრივი კულტურული მუსიკური გარემონდა

АПСНЫ АҚУЛЬТУРА АМИНИСТРРЫ АҢЫЖЫМТА Итыңуеит 1979 шықәса раахыс

ИАНҚЭОУ

<i>Гугуца ЦЫЫКЫРПХА.</i> Ипшьоу агәып.....	1
<i>Ағагылара ахыйхыртқағы.....</i>	4
<i>Аслан КӘАБАХЬИА.</i> Аиаира амфала	5
<i>Баграт ШЫИНҚӘБА.</i> Ҳафны ҳанықаз	7
<i>Светлана КӘАРСАИАПХА.</i> Ҳара х-Томас, ҳара х-Хацъара!	9
«Человечество уцелело, потому что смеялось».....	12
<i>Баграт ШИНКУБА.</i> Брат живет ради брата!.....	14
<i>Аифер АЖЬИПХА</i>	15
<i>Тали ЦЬАПУАПХА.</i> Угәатца итапшуа Баграт иажәа?	16
<i>Нонна ТХӘАЗПХА.</i> Аиашьареи Апсадгылы.....	17
<i>Еқым ЧУАЗПХА.</i> Сан... Сыңсадгыл.....	18
<i>Гәында АЗЫНПХА.</i> Ажәа азқаза изы гәалашәарак.....	19
<i>Иван МИҚАИА.</i> Аетдәа үйрекхана збатқәкәз	20
<i>Борис ҚӘТАЛИА.</i> Нанхәа	22
Итацамкәа итацахаз.....	23

Аңа иану асахъақәа, атыхымтәқәа:

Актәи адәкъағы – Аңсны Раңхатәи Ахада Владислав Григори-иңә Арзынба
Ағбатәи адәкъағы – Б. У. Шынықәба иажәеинраала “Сыңсадгыл, уғалынқъбжы саҳауеит”
Ахәтәи адәкъағы – Пхынгәы 23 – Аңсуга бирақ амш
Аңшыбатәи адәкъағы – Азыргара

Аредақтор хада Геннади АЛАМИА
Аредақтор хада ихатыпұса Гәында АЗЫНПХА
Асахъаркыратә редақтор Гарри ДОЧИА
Акорректор Нонна ТХӘАЗПХА
Амағанықәа-акыныпхысы Арифа АҚӘСПХА
Компьютерла аикәрышәа Анжела КҮЕТИАПХА
Аусеиқекаа Диана АГӘМААПХА

Шықәсыкхан пшынтық итыңду анаукатә-популиартә,
ақазараттааратә журнал саҳъарк.
Ежеквартальный, научно-популярный, искусствоведческий, иллюстрированный журнал.
Ақалақ Ақәа, Ажәанба имфа, ағын 9. Ател.: +7840 226 00 72.
Город Сухум, улица Званба, дом 9. Тел.: +7840 226 00 72.
Akazara.akazara@yandex.ru

ПХЫНГЭҮ 23 АПСУА БИРАҚ АМШ

Аформат 60x90 1/8. Иѣат҃е. акъыпхъ бѣзыц 3.
Атираж 1000. А҃тапка № 36.

Икъыпхъуп АУН «Акъыпхъ аѡны» аѣкны,
ақ. Аѣа, Ешба имфа, 168.

aquafon

АТАРИФ

Конструктор 2.0

Еиха ганы,
еизга имарианы

от 550 Руб.
мес.